

Underhållsskuld på kyrkogården

-Hur den kan påverka besökarens sorgearbete

Maintenance dept in the cemetery
-How it can affect a visitor's grief

Anna Hedström

Alnarp 2013

Underhållsskuld på kyrkogården

-Hur underhållsskulden kan påverka besökarens sorgearbete

Maintenance dept in the cemetery

-How maintenance debt can affect a visitor's grief

Anna Hedström

Handledare: Roland Gustavsson, SLU, Landskapsutveckling

Biträdande handledare: Ann-Britt Sörensen, Movium

Examinator: Anders Kristoffersson, SLU, Landskapsutveckling

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatarbete för Trädgårdsingenjör - Design

Kurskod: EX0652

Program/utbildning: Trädgårdsingenjörsprogrammet – Design

Examen: Trädgårdsingenjör med designinriktning

Ämne: Landskapsplanering

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsmånad och -år: Juni 2013

Omslagsbild: Ann-Britt Sörensen, Fjelkinge kyrkogård, 2013

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Underhållsskuld, kyrkogård, skötsel, skötselplan på kyrkogården, underhållsberg, miljöpsykologi.

Förord

Detta examensarbete är skrivet inom trädgårdsingenjörsprogrammet vid Sveriges lantbruksuniversitet. Arbetet är skrivet på c-nivå och motsvarar 15 högskolepoäng.

Arbetet är skrivet i samarbetet med Movium, Sveriges lantbruksuniversitets tankesmedja för hållbar stadsutveckling. Intresset för arbetets två huvudämnen; underhållsskuld och hur miljön påverkar oss människor väcktes i två kurser som lästs vid min utbildning på SLU. Växtteknikkursen under hösten 2012 och Projektkursen för trädgårdsingenjörer under våren 2013. I dessa två helt olika kurser togs detta arbetets två huvudämnen upp på ett mycket intressant sätt. I kursen Växtteknik berördes alla tänkbara växttekniska frågor och hur man ska skapa så problemfria miljöer som möjligt låg som en röd tråd genom hela kursen. I projektkursen togs de mer mjuka delarna upp i ett projektarbete tillsammans med Lunds barn- och ungdomshabilitering. Uppgiften var då att gestalta en utomhusmiljö för barn och ungdomar med multihandikapp. Det var viktigt att förstå dessa brukares behov och tillgodose dem på bästa möjliga sätt. Här väcktes mitt intresse för hur miljön kan påverka oss människor på olika sätt och hur viktigt det är att vi människor får möjlighet att vistas i naturen. Valet att studera underhållsskuld på just kyrkogårdsmiljöer föll sig naturligt då Movium sökte studenter för detta område. Detta har blivit till ett nytt intresse för mig och öppnat mina ögon för dessa miljöer. Nya lärdomar om kyrkogården har jag fått genom hela arbetet och ett stort engagemang är lätt att skaffa sig då platserna är betydelsefulla och berör många människor på ett eller annat plan.

Jag vill tacka min handledare Roland Gustavsson som gett mig intressanta vinklingar och tänkvärda ord vid alla våra möten under arbetet. Min biträdande handledare Ann-Britt Sörensen på Movium som gett mig mycket inspiration och utomordentligt bra tips genom hela arbetet. Jag vill även rikta ett stort tack till de utvalda kyrkogårdsförvaltningarna för att de ställde upp att svara på enkäterna och engagera deras personal i detta.

Och till sist, tack till sambo Peter och min familj och vänner som peppat och trott på mig.

Anna Hedström

Uppåkra, våren 2013

Sammanfattning

Arbetet grundar sig i ett problem med eftersatt underhåll som uppmärksammats på våra kyrkogårdar runt om i landet, något som idag brukar kallas underhållsskuld. Kortfattat innebär det att man skjuter underhållet på framtiden och detta innebär idag ofta att underhållet har vuxit till en underhållsskuld. Det här ger ofta ökade kostnader och större arbetsinsatser. Det bristande underhållet har gett oss miljöer som ibland inte är säkra att vistas i för såväl personalen som besökaren av kyrkogården. Ett bristande underhåll kan även påverka hur besökaren upplever kyrkogården och intrycket av en misskött kyrkogård kan göra att förväntningarna inte motsvaras. Besökaren efterfrågar en lugn, trygg och välskött plats där värdighet och andlighet får utrymme, där det finns möjlighet att minnas och sörja sina anhöriga.

Arbetets syfte har varit att undersöka hur ett bristande underhåll skapas och vilka områden på kyrkogården som lätt drabbas av underhållsskuld. Här kan även läsas hur förvaltningen kan arbeta för att motverka en underhållsskuld och skapa en miljö som motsvarar besökarens förväntningar .

Att utforma planeringsdokument som styr hur förvaltningen kan arbeta med utveckling, underhåll och skötsel anses vara en bra metod för att skapa kontroll över verksamheten. Att därtill ha personal med rätt kompetens och beslutsfattare med insikt i den gröna verksamheten är också två viktiga punkter för att kunna arbeta framgångsrikt inom förvaltningen. Att arbeta med utveckling av kyrkogården och inte enbart förvaltning är något som återkommer i arbetet när en underhållsskuld skall undvikas. De lagar som berör denna verksamhet tas också upp.

En enkätundersökning i slutet av arbetet berättar hur det ser ut på ett antal utvalda förvaltningar i södra Sverige idag. Enkäten visar bland annat att det inom de tillfrågade förvaltningarna idag finns en uppmärksam underhållsskuld, och att de största bristerna finns på de återlämnade gravarna, i växtmaterial, tekniska lösningar, murar, gångar och andra ytor och även i ytterområden som ofta blir bortprioriterade på grund av tidsbrist. Här kan även läsas vilka områden på kyrkogården där det lätt skapas en underhållsskuld.

Innehållsförteckning

1. Inledning	
1.1 Bakgrund	1
1.2 Syfte	2
1.3 Avgränsningar	2
2. Metod	
2.1 Metoddiskussion gällande litteraturstudien resp. enkäterna	3
2.2 Enkäter	3
2.3 Foton	4
3. Litteraturstudie	
3.1 Underhållsskuld, skötsel och lagar	5
3.1.1 Vad är underhållsskuld och hur undviker man den?	5
3.1.2 Underhållsskuld på kyrkogården	6
3.1.3 Skötsel på kyrkogården idag	8
3.1.4 Skötseln på entreprenad	10
3.1.5 Vad säger lagen?	10
3.2 Kyrkogårdens funktion och naturens betydelse i en livskris	
3.2.1 Kyrkogårdens betydelse i en livskris	12
3.2.2 Naturens betydelse i en livskris	14
3.2.3 Kyrkogården i framtiden	15
3.3 Information om de utvalda kyrkorna och kyrkogårdarna	
3.3.1 Uppåkra församlings kyrkor och kyrkogårdar	17
3.3.2 Södra Sandbys kyrkliga samfällighet sammanställning	20
3.3.3 Västervik församlings kyrkor och kyrkogårdar	21
3.3.4 Lunds kyrkliga samfällighet sammanställning	22
4. Enkäter	
4.1 Sammanställning av enkäter	
4.1.1 Uppåkra församling sammanställning	23
4.1.2 Södra Sandbys kyrkliga samfällighet sammanställning	24
4.1.3 Lunds kyrkliga samfällighet sammanställning	25
4.1.4 Västervik församling sammanställning	26
4.2 Analys av enkäter med egna reflektioner	28
5. Slutsats	
5.1 Slutsats av enkätundersökningen	31
5.2 Slutsats av litteraturstudien	33
6. Diskussion och metoddiskussion	34
6.1 Fortsatta studier	37
7. Källförteckning	38
Bilagor	

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Sveriges kyrkogårdar är en del av det kulturarv vi har här i vårt land. Platsen berättar en historia om de som levt i området och ger oss en förståelse för gångna tider. Där finns gamla traditioner bevarade med bland annat utformningen av trädkransen, alléer och vintergröna sorgeträd. Tidigare hade vi i Sverige en statskyrka, Svenska Kyrkan och alla föddes in i denna. Då betalade vi kyrkoskatt som bekostade församlingsverksamhet samt skötsel, drift och underhåll av kyrkogårdar och begravningsplatser. Detta system gjorde att de som trätt ur Svenska Kyrkan inte betalade någonting till Svenska Kyrkan men hade ändå rättighet att få gravplats m m. År 2000 skildes Svenska Kyrkan och begravningsverksamheten åt, så att de som var medlemmar i Svenska Kyrkan betalar medlemsavgift till den kyrkliga verksamheten och alla betalar begravningsavgift till begravningsverksamheten. Det bestämdes samtidigt att Svenska Kyrkan, till följd av bland annat tradition fortsatt skulle vara huvudman för begravningsverksamheten men medlemsavgift och begravningsavgift ska hållas åtskilt, s k särredovisning. Det beslutades också att tilldela Svenska Kyrkan ett årligt bidrag, s k kyrkoantikvarisk ersättning för att hålla kulturarvet i stånd, så att det inte förminskas eller förfaller. Den kyrkoantikvariska ersättningen är främst till för kyrkobyggnader, men kan även erhållas för t ex restaurering av kyrkogårdsmurar (Sörensen, pers.med, 2013-05-11).

Dessa historiska och intressanta miljöer lider dock ofta idag av en underhållsskuld. Med detta menas att brister finns på kyrkogården på grund av att man ej åtgärdat problemen vid rätt tidpunkt utan skjutit problemet på framtiden och bristerna har därmed blivit större och mer omfattande. Underhållsskulden tros ha uppkommit då man under många år rationaliserat bort delar av underhållet inom förvaltningen. Detta har skapat berg av kostsamma åtgärder som någon gång måste utföras för att kunna garantera en säker och god miljö för besökarna och personalen. Andra orsaker som bidragit till dagens underhållsskuld tros vara ointresse, okunskap och kortsiktigt planerande inom förvaltningarna och de förtroendevalda (Engdahl, 2012). En annan faktor som eventuellt kan ha påverkat detta kan var att Svenska Kyrkan beslutat att det ska vara en kyrkoherde som ska vara chef för begravningsverksamheten. Kyrkoherdar är teologer och saknar ofta grön utbildning, dock finns det säkert kyrkoherdar med intresse för grön miljö och begravningsverksamhet, men detta är ju rent individuellt (Sörensen, pers.med, 2013-05-11). Tankarna går till hur det såg ut förut på dessa förvaltningar, var intresset och kunskapen högre då kanske? Hade förvaltningen möjlighet att disponera mer resurser på de gröna miljöerna?

Då det upplevs finnas ett behov att belysa hur underhållsskulden kan påverka besökaren på kyrkogården finns detta arbete till för att informera i dessa frågor och bör även kunna användas för att informera i dessa frågor.

1.2 Syfte

Detta examensarbete har som syfte att:

- Studera skötsel, underhållsarbete och underhållsskuld inom kyrkogårdsförvaltningar.
- Studera underhållsskuld och förhållandet till besökarens påverkan av denna. Finns ett sådant, kan man göra något åt det?
- Berätta om värdet av en god kyrkogårdsmiljö för de personer som besöker kyrkogården för att bearbeta sorg. Även hur naturen och den omgivande miljön kan påverka oss människor på ett stärkande plan, i synnerhet när vi är som svagast.

1.3 Avgränsningar

Ett antal kyrkogårdar i södra Sverige har valts ut i detta arbete. Vissa är kyrkogårdar ute på landsbygden och vissa är stadskyrkogårdar med ett centralt läge. Litteraturen som studerats och refereras till tar upp frågorna kring skötsel, skötseldokument, underhåll, utveckling av kyrkogården, lagar och underhållsskuld. Den tar även upp utvalda delar av studier kring miljöpsykologi och naturens betydelse för människan i sorgearbetet.

Arbetet fungerar som en studie av skötselnivåerna på de undersökta platserna som man eventuellt kan koppla ihop med om det föreligger en underhållsskuld eller ej inom förvaltningen. En bild av vilka områden inom kyrkogården som eventuellt omfattas av denna underhållsskuld kan bli tydligare genom denna studie. Härifrån kan man gå vidare med mer djupgående studier. Kyrkogården är det som undersökts i detta arbete. Litteraturen som studerats ska ge en förståelse för hur skötseln ser ut på kyrkogården idag samt vad begreppet underhållsskuld innebär och hur man undviker att skapa en sådan. I den andra litteraturdelen undersöks värdet av en god miljö som kan hjälpa personer som befinner sig i någon form av kris eller sorg och hur gestaltningen av kyrkogården kan påverka besökaren och även andra punkter som av besökaren uppfattas som viktiga vid besöket på kyrkogården.

2. Metod

2.1 Metoddiskussion gällande litteraturstudien resp. enkäterna

Litteraturstudien har stått som kunskapsgrund och teori i detta arbete. Vilken påverkan den omgivande miljön har på den person som befinner sig i sorg eller kris är en del som berörts i detta arbete. Det tar även upp hur man ser på utvecklingspotentialen på våra kyrkogårdar och vad som eventuellt kommer att ske i framtiden. Här studerades litteratur som belyser värdet av naturen och den goda miljön som läkande, tex Johan Ottossons bok om naturens betydelse i en livskris. Ett par böcker i ämnet miljöpsykologi och föreläsningar har varit de främsta information- och inspirationskällorna till detta avsnitt. Flera av dessa källor har dessutom hänvisat till ännu mer intressant litteratur som varit värdefull i detta arbete.

Den andra delen av litteraturstudien behandlar frågorna kring vad skötsel på en kyrkogård innebär och hur man kan arbeta med skötselmanualer och underhållsplaner. Här har skötselplaner och kyrkogårdsmanualer använts för att kunna ge exempel på hur dessa kan utformas och vilka risker som föreligger vid bristande skötsel. En del utav litteraturen kommer från Moviums egna databas med faktablad och artiklar, och en del har funnits på nätet i form av uppsatser från tidigare studenter på SLU. En kort presentation av de utvalda kyrkogårdarna ingår i denna del. Litteraturen i denna del kommer dels från Svenska kyrkans hemsida, men också från observationer av kyrkogården vid egna besök, även från kyrkogårdsförvaltare och kyrkogårdschefer vid förvaltningarna. Detta i syfte att skapa förståelse hos läsaren om vilken typ av kyrka och kyrkogård som undersökts och var geografiskt kyrkogårdarna finns.

Vid sökning av skriftliga källor till detta arbete har rapporter, litteratur, skötselplaner, examensarbeten och elektroniska källor så som Svenska kyrkans -och Länsstyrelsens hemsida sökts. Anteckningar från föreläsningar i kursen "Projektkurs för trädgårdsingenjörer" har också använts. Vid sökning har Alnarps bibliotek, Epsilon, Svenska Kyrkan, Länsstyrelsen, Riksantikvarieämbetet, Sveriges Riksdag, Naturvårdsverket, FSK, SKKF, Google, och Movium använts.

Sökord: Underhållsskuld, Skötsel på kyrkogården, Skötsel, Underhållsberg, Naturens läkande kraft, Miljöpsykologi, Utveckling av kyrkogården.

2.2 Enkäter

Studien har genomförts av enkätfrågor till ett antal utvalda kyrkogårdsförvaltningar i södra Sverige. Vid uppstart av arbetet gavs flera tips från handledare Roland Gustavsson och biträdande handledare Ann-Britt Sörensen på vilka personer som borde kontaktas och intervjuas, därtill fanns ett par förvaltningar som ansågs vara intressanta som även de kontaktades. Dessa förvaltningar kontaktades i tidigt skede av arbetet och enkäterna skickades därefter ut. Kontaktpersonerna på de utvalda förvaltningarna hade sedan ansvaret att dela ut enkäterna till deras personal och sedan returnera dem. Vissa av enkäterna lämnades ut på plats till ansvariga på de utvalda förvaltningarna medan vissa skickades per e-mail. Det förväntade antalet personer som tänktes besvara enkäterna låg någonstans mellan 30-40.

Enkätmetoden valdes då det ansågs viktigt att nå ut till många personer med olika befattningar på flera kyrkogårdar. Här hade intervjumetoden eventuellt kunnat ge bättre svar (Ejlertsson, 2005), men denna metod skulle begränsa möjligheten till att nå ut till det önskade antalet tillfrågade. Enkäten bestod av en inledande text som berättade kortfattat vad arbetet handlade om, sedan följde ett formulär med ett antal frågor. Frågorna var ställda så att svarspersonerna hade möjlighet att lämna utvecklande svar och inte enbart svara i ja -och nej form. Två olika enkäter utformades, en riktade sig till arbetsledande personal, så som kyrkogårdschefer eller förmän och den andra till de som arbetade med den dagliga skötseln ute på kyrkogårdarna. Detta för att få en bredare bild av situationen. Syftet med enkäten var att undersöka hur det ser ut på de aktuella förvaltningarna i dagsläget på ett antal punkter. Tex hur de arbetar med skötsel, utveckling och underhåll. En av svagheter som denna metod innebar var att det inte gavs möjlighet till att ställa följdfrågor och inte heller chans till att förtydliga frågorna som behövdes förklaras tydligare. Det kunde även begränsa typen av frågor och inte alltid ge utvecklande svar (Ejlertsson, 2005). En risk att de tillfrågade väljer att inte medverka var också en svaghet med denna metod .

Kyrkogårdarna valdes ut med tanken att de skulle ha något olika förutsättningar beroende på var de låg och hur stora de var. Ett antal kyrkogårdar ligger i stadsmiljö och ett antal ute på landsbygden. Här var det tänkt att se om det fanns tydliga skillnader i hur man inom förvaltningen arbetade beroende på det geografiska läget och kyrkogårdens storlek.

2.3 Foton

Alla foton i detta arbete har tagits av författaren om inget annat anges. Syftet med dessa foton är att ge läsaren en bild av kyrkorna och kyrkogårdens utseende idag.

3 Litteraturstudie

3.1 Underhållsskuld, skötsel och lagar

3.1.1 Vad är underhållsskuld och hur undviker man att skapa en underhållsskuld?

Det finns i dagligt tal flera benämningar på samma företeelse. Man brukar kalla det uppskjutet underhåll, underhållsberg eller underhållsskuld. För att göra det enklare att förstå vad det är exakt man menar med dessa begrepp kan det beskrivas som en skada som man i tidigt skede upptäckt men valt att ej åtgärda. Sedan har man under lång tid belastat skadan fram till idag. Detta har gjort skadan mycket värre och mer komplicerad. Det har även medfört att åtgärderna för att få ordning på skadan idag är betydligt mer omfattande och kostsamma än om man tagit tag i skadan då den upptäcktes. Denna företeelse finns inom många områden i samhället och inte bara i de offentliga utomhusmiljöerna utan även i byggda anläggningar så som simhallar och idrottsanläggningar. Att det finns en underhållsskuld kan ha många orsaker, bland annat att den kraftiga budgetminskningen i början av 1990-talet ligger till grund för uppkomsten. Även att samhällsekonomin gick ner under ett antal år med besparingar som följd (Sörensen, 2013). Dessa besparingar gick ofta ut över underhåll där stora nedskärningar och rationaliseringar gjordes. Under denna period skapades en underhållsskuld då de knappa resurserna dels skulle täcka de äldre anläggningarna men även de anläggningar som byggdes under denna period, som även de krävde underhåll (Sörensen, 2013).

Hur slipper man då detta problem med en underhållsskuld och ett berg av kostsamma åtgärder för att kunna erbjuda en säker, trygg och inbjudande miljö? Grundläggande faktorer så som kunskap inom gällande område kan kännas självklar men tyvärr är det ibland just okunskap som har skapat dessa problem. Inom den gröna sektorn är vikten av grön kompetens det som ofta avgör ifall anläggningen kommer att motsvara kundens förväntningar och vara hållbar, både ekonomiskt men även rent fysiskt. Bristen på kompetens kan i värsta fall förkorta livslängden på en anläggning avsevärt och dessutom skapa ett stort skötselbehov. Det här är ofta inte ekonomiskt hållbart och ganska snart skapas ett berg av underhåll som man inte har resurser till.

Att genomföra kontroller och besiktningar är två andra metoder som kan användas för att säkerställa god kvalitet inom en anläggning. Kontrollerna bör genomföras både under anläggningsskedet och efter genomförandet. Att därtill ha en bra kommunikation mellan projektören och förvaltningen, och att dessa tidigt involveras i projektet kan minska riskerna redan från start. Det är även en god idé att dessa två parter utarbetar någon form av plan för hur underhållsarbetet ska se ut i framtiden och att de i tidigt skede budgeterar för det framtida underhållet. En stor riskfaktor som också kan påverka en anläggnings livslängd är då entreprenören av någon anledning väljer att inte arbeta efter handlingarna. Det kan handla om sådana saker som fel jord till fel planteringar (Sörensen, 2013). Det här kan få stora konsekvenser med ökade skötselbehov som följd och därmed ökade kostnader. Något som inte alltid budgeteras vid nyanläggning är just kostnaderna för skötseln. Det här slår ofta hårt mot de anläggningar som visar sig kräva stora, komplicerade skötselinsatser. Att i ett tidigt skede budgetera och planera för skötsel och underhåll, och även utveckling ger en mer rättvis kostnadsbild och möjlighet att planera för en mer hållbar anläggning (Sörensen, 2013).

3.1.2 Underhållsskuld på kyrkogården

I dessa historiska miljöer som många gånger funnits med oss sedan flera hundra år tillbaka i tiden har skötseln och underhållet förändrats en hel del under åren (Sörensen & Wembling, 2008). I kyrkogårdsmiljöerna finns ganska ofta en underhållsskuld, men i dessa miljöer är det även möjligt att tala om en typ av utveckling av platsen, eller en slags mognad. Att en kyrkogård förändras på grund av olika orsaker behöver alltså inte alltid innebära att det är en bakomliggande underhållsskuld som är orsaken (Gustavsson, samtal, 2013). Detta kan även ses som en utveckling, denna utveckling kan bero på att man till exempel fått nya delar på kyrkogården som skapar andra förutsättningar för utformningen. Den största anledningen till att en kyrkogård förändras är att många gravar lämnas tillbaka, d v s gravrättsinnehavaren väljer att inte förlänga gravrättstiden och då återgår graven till kyrkogårdsförvaltningen som då får ta hand om ytan. Men även att förvaltningen får förändrade ekonomiska förutsättningar och besparingskrav är en stor anledning till att det skapas en underhållsskuld (Sörensen, 2013). All förändring på kyrkogården som inte uppfattas som positivt eller vackert för ögat behöver inte bero på att det finns en underhållsskuld och det kan vara bra att tänka på.

Om det föreligger en underhållsskuld på kyrkogården finns det ofta flera orsaker till hur denna uppkommit, det kan till exempel vara på grund av begränsningar i ekonomin, okunskap eller kanske genom minskat intresse. Beslut från de förtroendevalda påverkar också verksamheten inom kyrkogårdsförvaltningen. På samma sätt som inom andra förvaltningar och anläggningar är det minst lika viktigt här med skötsel och underhållsplaner, och att inte förglömma utvecklingsplaner. Flera av de element som finns på kyrkogården är väldigt karaktärsgivande och därmed viktiga inslag på platsen, därför är kunskap om dessa viktig för att kunna arbeta fram långsiktiga hållbara planer för att bibehålla det estetiska värdet. Det är väldigt olika hur förvaltningarna arbetar med kulturarvet. Många förvaltningar har såväl trädvårds, vård- och underhållsplaner och andra dokument att arbeta utifrån, medan några i bästa fall har en grönplan (Nordberg, 2007). För att komma ifråga för kyrkoantikvarisk ersättning, måste man ha gjort en kulturhistorisk inventering som kan innehålla olika vårdplaner. För att kunna göra en sådan kan förvaltningen få bidrag från kulturhistorisk ersättning. Inventeringen ska vara gjort senast 2014 för att ersättning ska kunna ges (Svenska kyrkan, 2013). Sedan är det länsstyrelserna som godkänner dessa kulturhistoriska inventeringar. Dessa planer ska fungera både lång- och kortsiktigt (Sörensen, pers. medd, 2013). Grönplanen ligger som grund och är ett omfattande planeringsunderlag som kräver grundliga inventeringar och analyser. Ibland finns även sk. trädplaner eller trädvårdsplaner, även detta är ett långsiktigt, ständigt pågående dokument som hela tiden kräver analys och strategier anpassade efter rådande förhållanden. Målet med trädvårdsplanerna är att säkerställa återväxt och god utveckling. Man vill med det här uppnå och utveckla ett friskt trädbestånd. För att nå detta mål krävs bland annat att man hela tiden nyplanterar och återplanterar växtmaterialet. Andra faktorer som påverkar hur hållbar en kyrkogård blir är valet av rätt växter på rätt plats. Väljer man fel här så inbygger man automatiskt ett skötselbehov med förhöjda kostnader som följd. Att vara medveten om vilken typ av skötsel olika växter kräver, till exempel formklippta träd eller häckar som kan behöva beskåras av person med rätt kunskap för att få den rätta karaktären är också viktigt. Det här kan ge ökade kostnader för förvaltningen (Nordberg, 2007). Kunskap och kompetens om dessa miljöer är viktigt för att lyckas med att skapa hållbara kyrkogårdar som är säkra, trygga och vackra att vistas i, nu och i framtiden.

Det finns ofta ett antal områden på kyrkogården som är särskilt kritiska och där en underhållsskuld lätt kan skapas om inte rätt åtgärder genomförs vid rätt tidpunkt (Svala, 2009).

- Träd, trädkrans, trädallé
Vid utebliven föryngring eller föryngring som genomförs vid fel tidpunkt ger ett försvagat växtmaterial. Även felaktig beskärning, påkörning och sjukdomar kan göra att trädet dör och skapar gluggar i till exempel en allé (Svala., 2009).
- Gångar, markbeläggningar
Grus eller stengångar som ej underhålls på rätt sätt under några år ser ganska fort dåliga ut och skapar en osäker miljö för personer med nedsatt framkomlighet. Det kan även försvåra vid halk- och snöbekämpning. Rötter som växer ytligt kan också skapa stora problem (Svala, 2009).
- Murar
Stenar i muren kan krypa ur sitt läge. Muren kan dela sig och till och med välta. Träd som planterats för nära muren växer in i muren och skapar problem (Svala, 2009). Underhållsskulden här kan eventuellt bero på tidfaktorlistan där det saknas uppgifter om just kyrkogårdsmuren och hur mycket tid som ska läggas på denna.
- Gräsytor
Om de gräsytor som finns blir skötta på ett felaktigt sätt försvagas de och då kan en helt annan karaktär skapas än den tänkta. Viktigt att sköta gräsyterna efter önskad karaktär.
- Gravplatser
Ovårdade gravplatser som inte sköts av gravrättsinnehavaren får i normala fall inte skötas av kyrkogårdsförvaltningen. När detta inträffar ger det ofta en känsla av förfall och bristande skötsel. Återlämnade gravplatser kan också bli till ett område som inte hinns med och skapar ett ödsligt intryck av platsen (Sörensen, pers. medd, 2013)

3.1.3 Skötsel på kyrkogården idag

Alla kyrkogårdar ser olika ut genom sitt geografiska läge och sin specifika historia. Skötseln brukar däremot ofta omfatta liknande moment oavsett var i landet kyrkogården ligger. När man talar om skötsel menar man det dagliga arbetet med utomhusmiljön på kyrkogården. Denna miljö omfattas ofta av (Andersson, Angselius, Jacobsson, Sörensen, 2004):

- Gräs
 - Prydnadsgräs
 - Bruksgräsmatta
 - Högvuxen gräsyta
 - Äng

- Buskar och häckar
 - Prydnadsbuskar
 - Klippta häckar
 - Klätterväxter

- Träd
 - Formklippta träd
 - Gatuträd
 - Park- och prydnadsträd

- Rabatter
 - Vår- och sommarblommor
 - Perenner
 - Planteringsurnor
 - Rabattrosor

- Natur
 - Skogsmark
 - Planerad gravmark

- Markbeläggningar
 - Grusytor
 - Asfaltytor
 - Sten- och plattytor
 - Singel- och naturgrusytor

- Anläggningar
 - Fontäner och bassänger
 - Dammar och bäckar
 - Murar

- Markutrustning
 - Olika typer av markutrustning

- Gravplatser
Gravplatser i sammanhängande yta
Gravplatser med inhägnad
Gravanordningar (Andersson, Angselius, Jacobsson, Sörensen, 2004).

Många kyrkogårdsförvaltningar arbetar efter en skötselplan som ofta har vuxit fram under en tid. I skötselplanen beskrivs vilka moment som ska tas om hand, hur det skall genomföras och tidpunkten för detta. Det kan bli ett omfattande dokument som man ofta får omarbeta allt eftersom kyrkogården förändras och utvecklas. Vid framtagandet av dokumentet bör man även vara medveten om och planera för vilket skötseluttryck som ska vara målet för kyrkogården som helhet, även för ett specifikt område där en speciell karaktär är särskilt viktig att få fram. I skötselplanen kan man få instruktioner kring: (Sandell, 2012).

- Daglig skötsel/standardskötsel
- Kompletterande skötsel
- Etableringsskötsel
- Skötselplaner, gödslingsmängd mm.
- Sköseltips på specifika produkter
- Anmärkningar på specifika produkter
(Sandell, 2012).

Områden som omfattas av skötselplanen sköts ofta på ett liknande sätt med varierande tidsintervaller beroende på var kyrkogården geografiskt är placerad, men även beroende på vilket uttryck man förväntar sig inom förvaltningen. En viss risk finns att man blandar ihop skötseln med underhållet eller att dessa två går som en och samma post inom verksamheten (Engdahl, 2012). Att försöka skilja på dem genom att se skötseln som något som bibehåller ett gott värde för en nära framtid, medan underhållet verkar för att långtgående värden skall bibehållas och utvecklas. Skötselplanen ska göra det enkelt och lättförståeligt för de som arbetar på kyrkogården med den dagliga skötseln. Den ska vara ett arbetsverktyg med tydliga beskrivningar, mål och riktlinjer (Sandell., 2012).

(Foto, Anna Hedström, 2013)

3.1.4 Skötseln på entreprenad, vilka är fördelarna och vilka är nackdelarna?

Inom en del kyrkogårdsförvaltningar läggs idag delar av skötseln ut på entreprenad på något företag. Det finns många bakomliggande orsaker till detta, men ofta ser man att det är de större förvaltningarna som väljer att lägga delar av skötseln på entreprenad. Att göra det kan vara både positivt och negativt för förvaltningen. De positiva effekterna som kyrkogårdsförvaltarna sett är att de fått en bättre överblick av kostnaderna, de har sluppit köpa in nya maskiner, de administrativa kostnaderna har minskat och det har även möjliggjort besparingar av av personal (Roth, 2006). Det kan dock vara ett problem att locka till sig entreprenörer då kravet på 25 procents lägre anbud ges då kyrkogårdsförvaltningar anses i detta sammanhang vara "slutanvändare" och kan inte dra av moms. En entreprenör måste således konkurrera mot kyrkogårdsförvaltningen genom att vara 25 procent billigare än när förvaltningen gör arbetet själva (Sandell & Bille, 2012). Förvaltningarna ser även att de fått nya idéer och tankar kring kloka rationaliseringar och effektivare skötselformer genom att ta in företag i verksamheten.

De negativa aspekterna kan vara att entreprenören inte innehar samma genuina engagemang för verksamheten och platsen som den egna personalen. Entreprenören bör även vara medveten om den speciella miljö och situation som råder på kyrkogården för att kunna bemöta besökarnas frågor och funderingar då skötselpersonalen ofta har en betydelsefull roll i sammanhanget. Normalt räknar entreprenören inte in sin sociala tid i sitt anbud, vilket gör att det inte avsätts tid till att bemöta besökare. De har ofta inte heller samma kunskaper som förvaltningens personal om t ex olika gravskick, andra regler och händelser inom verksamheten (Roth, 2006). Vilken erfarenhet som krävs är inte alltid helt självklar och uttalad inom området. Ofta har det varit en tradition att personalen som arbetar inom förvaltningen har lång erfarenhet och kanske började sin yrkeskarriär som lärling och har genom det en god förståelse av verksamheten och alla dess delar. En entreprenör kan sakna detta då den snabbt kommer in i verksamheten och därmed får det svårt att sätta sig in i vad ett uppdrag på en kyrkogårdsförvaltning riktigt innebär. Om det är passande eller ej för en förvaltning att lägga skötseln på entreprenad beror på många olika faktorer och här får varje förvaltning förhålla sig till de egna förutsättningarna. En lösning kan vara att ha en delentreprenad, att man lägger ut vissa delar på entreprenad men behåller andra inom förvaltningen (Sandell & Bille, 2012).

3.1.5 Vad säger lagen?

När man arbetar med förvaltning, utveckling och förnygring av kyrkogårdar finns det ett antal lagar och förordningar som styr. Dessa bör man vara medveten om och följa. Här presenteras kortfattat de lagar och förordningar som finns idag. Även presenteras de organisationer och förbund som påverkar kyrkogårdsverksamheten.

Begravningslag (1990:1144), är antagen av Sveriges Riksdag. Lagen finns för att ha en grund följa när det gäller arbeten inom begravningsverksamheten. Därtill finns även Begravningsförordningen (1990:1147) för att ge specifika förklaringar till paragraferna. Lagen och förordningen reglerar landets kyrkogårdar och begravningsplatser ur alla aspekter. Detta är viktigt då kyrkogårdsförvaltning också är en myndighetsutövning (Adolfsson, 2012 och Sveriges Riksdags, 2013).

Lag (1988:950) om kulturminnen, är antagen av Sveriges Riksdag. För att arbetet med den Svenska kulturmiljön ska behandlas och arbetas med på rätt sätt då det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö (Adolfsson, 2012 och Sveriges Riksdag, 2013).

Miljöbalk (1998:808), bestämmer hur människan ska förvalta och bevara naturen för en hållbar utveckling för framtida generationer. Här beskrivs allt från hur olika platser skall skyddas och återställas efter arbete, hur miljön ska skyddas från farliga avfall till hur man bevarar den biologiska mångfalden (Adolfsson, 2012 och Sveriges Riksdag, 2013).

Arbetsmiljölagen (1977:1160), lagen beskriver arbetsgivarens och andra skyddsansvarigas skyldigheter och ansvar mot arbetstagare och andra människor för att undvika olycksfall och ohälsa (Adolfsson, 2012 och Sveriges Riksdag, 2013).

Naturvårdsverket är en statlig myndighet. Deras uppgift är att samordna, följa upp och utvärdera arbetet med Sveriges miljömål. De ska främja en hållbar utveckling och de miljökvalitetsmål som riksdagen tagit fram ska vara vägledande i detta arbete (Adolfsson, 2012 och Naturvårdsverket, 2013).

Länsstyrelsen är också en statlig myndighet. De arbetar ute i Sveriges län med bland annat kultur- och miljöfrågor, kunskapsförmedling och utveckling. De har även hand om prövning och tillstånd. Deras arbete grundar sig på lagarna och Naturvårdsverkets och Riksantikvarieämbetets skrivelser. Vid arbetet med träd på kyrkogården använder de sig mest av kulturminneslagen, Riksantikvarieämbetets skrivelser, Miljöbalken och Naturvårdsverkets skrifter (Adolfsson, 2012 och Länsstyrelsen i Skåne, 2013).

Riksantikvarieämbetet är en statlig myndighet som arbetar med kulturarv och kulturmiljöer utifrån kulturminneslagen. De arbetar under kulturdepartementet och Regeringen bestämmer deras uppdrag (Adolfsson, 2012 och Riksantikvarieämbetet, 2013).

Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation är en arbetsgivare- och serviceorganisation som vägleder, informerar, utvecklar, utbildar, ger service och stöd till församlingar, samfälligheter och stift (Adolfsson, 2012 och Svenska kyrkan, 2013).

Föreningen Sveriges kyrkogårdschefer är en yrkesideell intresseorganisation som är fackligt obunden. De ska finns som stöd för de arbetsledande inom begravningsplatsverksamheten och verka för en god kyrkogårdskultur. De ger råd, har konferenser och utbildar inom branschen (Adolfsson, 2012 och FSK, 2013).

Sveriges kyrkogårds och krematorieförbund är ett branschförbund som arbetar med begravningsfrågor, rådgivning och utbildning. Det är ett obundet förbund både politiskt och religiöst. De är samordnande för de olika delarna av begravningsverksamheten (Adolfsson, 2012 och SKKF, 2013).

3.2 Kyrkogårdens funktion och naturens betydelse i en livskris

För att förstå värdet i att skapa och bibehålla en god miljö på våra kyrkogårdar och begravningsplatser behöver man känna till vilket syfte dessa platser har för besökaren. En underhållsskuld behöver inte alltid vara något som syns eller uppmärksammas av besökaren och därmed försämra dennes förmåga till sorgbearbetning. Däremot att kyrkogården hålls i ett gott skick och upplevs motsvara det förväntade är något de allra flesta anser vara viktigt (Sandell, 2010). På grund av detta är denna vinkling av frågan intressant att belysa. Ett exempel på hur en synlig underhållsskuld kan påverka besökaren visas tydligt i den nyanlagda Pegasus-parken i Venedig, Italien. Det här är ingen kyrkogård men visar ändå hur ett eftersatt underhåll kan påverka besökaren. Anläggningen på 9 hektar invigdes våren 2012 och ligger precis i utkanten av staden. Här finns sportpark, pick-nick park, örtagård och fruktträd. Alltså flera attraktiva funktioner och aktiviteter för besökarna. Vad som verkar vara en drömpark för stadens innevånare visar sig dock vara något som blivit en park full av problem med en snabbt växande underhållsskuld. Bevattning, och etableringsbevattning är två problem som är mycket påtagliga i parken, även att fel material har använts är något som uppmärksammas vid ett besök. Detta har gjort att miljön inte motsvarar det besökarna efterfrågar. Denna nyanlagda park har på grund av det här blivit till ett område där inga människor vill vistas. Uppsatta skyltar visar hur det skulle se ut i parken, men detta hjälper nog föga då det inte är någon där som ser dem (Sörensen, 2013).

3.2.1 Kyrkogårdens betydelse i en livskris

Kyrkogården är en plats där de som lämnat livet på jorden vilar, men platsen är även till för de levande. För de personer som sörjer och minns de döda, men också de som vistas på kyrkogården av andra skäl, kanske genom kulturhistoriska intressen eller passerar området under sin dagliga promenad. En väl gestaltad kyrkogård kan underlätta sorgarbetet och vara en god återhämtningsplats för dessa besökare. Kyrkogården fyller alltså många syften och tillgodoser flera behov (Sandell, 2010 & "Kyrkogårdens form och miljö", 1991)

En undersökning visar vilka de främsta anledningarna till att man besöker kyrkogården är:

- Besöka en eller flera gravar 29%
 - För att minnas de som inte lever längre 18%
 - För att njuta av en vacker plats 14%
 - För att promenera 14%
- (Sandell, 2010)

I Anna Feltelius arbete "Om begravningsplatsens funktion och gestaltning" (2007) menar hon att kyrkogården och begravningsplatsen har tre huvudsakliga behov att uppfylla. Behovet av värdighet, behovet av det existentiella och behovet av tröst.

Värdighet

Man vill inte att graven ska vara misskött, det skall vara en hänsynsfull och ömsint behandling av de döda och man ska värna om den avlidnes vilorum (Lantz, 2007).

Existentiella värden

Platsen ska ge uttryck för andlighet, en känsla av en annan dimension och evighet (Berglund, 1994).

Tröst

Naturen i sig kan ofta ge tröst. Många vill känna att det får vara privata och ostörda med sin sorg (Lantz, 2007 & Berglund, 1994).

Man vill på sitt eget privata vis känna en trygghet och ett lugn när man besöker kyrkogården. Ofta är miljön skapad för att tillgodose dessa behov för besökaren. Nya kulturer och utvecklingen i samhället är faktorer som kan påverka hur vi ser på detta i framtiden och andra behov kommer att skapas. Att ha respekt och förståelse för besökarna och de döda är dock något man alltid kan bära med sig när man arbetar med gestaltningen av dessa platser (Feltelius, 2007).

Vilka miljöer förenklar eller främjar besökarens sorgearbete då? Enligt en undersökning som gjordes 2010 säger 28 procent att det är viktigt att ha en grav att gå till, medan nästan 18 procent tycker att en fysisk plats är viktig, men det kan vara vilken plats som helst. Däremot är det flesta, 94 procent överens om att det skall råda en fridfull stämning på kyrkogården. För majoriteten, 91 procent är det även viktigt att platsen är estetiskt tilltalande och vacker, även att anläggningarna är i gott skick och ser välsköta ut. Något annat som anses mycket viktigt hos de tillfrågade i denna undersökning är att besökarna vill kunna känna sig trygga under sin vistelse på kyrkogården (Sandell, 2010).

Dessa behov och många fler står ofta som grund till gestaltningsförslag och nya idéer på kyrkogårdarna runt om i landet. Här nedan visas ett gestaltningsförslag på ett nytänkande temarum för en begravningsplats. Förslaget är ritat av Mona Wembling från boken "Minnenas trädgård" (2008).

3.2.2 Naturens betydelse i en livskris

” - Naturen ställer inga krav”

(Citat ur boken "Naturens betydelse i en livskris".
Sagt av en hjärnskadad ung journalisttjej. Ottosson, sid 30, 1997)

För att förstå värdet i en god kyrkogårdsmiljö som ej lider av en synlig underhållsskuld eller som blir bortrationaliserad bör man ha en förståelse i hur vi människor kan påverkas av naturen och miljön vi har omkring oss, särskilt naturens förmåga att påverka oss människor när vi befinner oss i en kris. Det här är ett stort, komplext ämne med många frågor som ännu inte är besvarade, men det finns en hel del teorier och forskning kring detta ämne som man brukar kalla miljöpsykologi som är värt att belysa i arbetet.

Miljöpsykologi talar om för oss människor hur vi påverkas av den miljö vi omger oss med, hur man upplever sin närmiljö och hur vi påverkas av olika miljöproblem. Ett intressant exempel på hur en god miljö kan påverka oss visade Abraham Maslow och Norbett Mintz (1956) i en undersökning som gick ut på att låta försökspersoner bedöma hur energiska och glada ett antal avbildade ansikten upplevdes vara. Man genomförde experimentet i tre olika rum. Ett "fint" rum, ett "medel" och ett "fult" rum. Resultatet visade att ansiktena bedömdes som gladare när försökspersonerna befann sig i det "fina" rummet. Kan detta säga något om hur vi uppfattar situationer och impulser beroende på var vi befinner oss (Johansson & Kuller, 2005)? Den fysiska miljön sägs ha en direkt effekt på hälsan och även den aktivitet som utförs i den fysiska miljön påverkar oss. Men något vi måste komma ihåg är vad olika platser har för betydelse för olika människor, och att olika platser kan påverka människor på olika sätt. Det här kan till exempel ha att göra med kultur, religion och uppväxt, det är alltså din egen historia som ofta bestämmer hur du upplever olika miljöer ¹

Johan Ottosson (1997) beskriver på ett intressant sätt om relationer i vår omgivning som kan tas hänsyn till när man arbetar med skapandet av gröna miljöer ¹ (Ottosson, 1997).

Mest krävande relationerna > minst krävande relationerna

1. Relationen till människor - Kräver ett utåtriktat engagemang
2. Relationen till djur - Kräver ett aktivt deltagande
3. Relationen till växter - Kräver ett emotionellt deltagande
4. Relationen till stenar och vatten - Kräver ett inåtriktat deltagande

¹ (Ottosson, 1997).

Johan Ottosson som skrivit boken "Naturens betydelse i en livskris" (1997) har själv råkat ut för en allvarlig olycka och fått en hjärnskada. Han beskriver dessa relationer väldigt tydligt i sin process mot tillfrisknande. Till en början då han var väldigt dålig så klarade han inte riktigt av relationerna till människor och drog sig för att besöka folksamlingar då energin inte räckte till för detta. Medan relationen till de fasta tidlösa tingen så som vatten och stenar eller skog gav honom kraft tillbaka. Under rehabiliteringstiden klarade han av mer och mer krävande relationer desto friskare han blev (Ottosson, 1997). Kanske är det här något att ta fasta på för gestaltningen av kyrkogårdsmiljöerna som ska vara tröstande och eviga, där personer som befinner sig i en kris söker stöd och nya krafter.

¹Pálsdottir, 2013-01-24

Studier visar att människor ofta föredrar naturmiljöer före byggda miljöer, och att naturmiljöerna ska ha positiva hälsoeffekter på oss och hjälpa återhämtningen från till exempel stress. (Kaplan, 1995). I boken "Svensk miljöpsykologi" nämns ett antal positiva effekter naturen haft på människan. Till exempel visade Kaplan och Kaplan (1989) att mentalt trötta människor återhämtar sig snabbare i naturmiljöer. Gran och Ottosson såg att senildementa personer enbart genom vistelse i gröna miljöer fungerar bättre. Enligt Ulrich (1984) tillfrisknar en patient betydligt fortare om denne har visuell kontakt med grönområden och Gran visar även (1993) att människor som har utsikt från sina fönster över en grön miljö eller park visar lägre nivåer på stress (Johansson & Kuller, 2005).

Vad är det då som gör att vi trivs och mår så bra i dessa naturmiljöer? Kanske är det vårt ursprung, eller kanske just det ovan nämnda relativt kravlösa förhållandet som naturen ger oss i ett samhälle där kraven ofta är höga på oss och där vi ständigt ska prestera. En god miljö på våra kyrkogårdar som kan stärka och hjälpa besökaren i sitt sorgearbete hänger troligen ihop med detta och är något man kan arbeta och vara medveten om i förvaltningen av kyrkogården.

3.2.3 Kyrkogården i framtiden

Som det ser ut idag på våra kyrkogårdar och begravningsplatser har det inte alltid sett ut. Utveckling och förändringar har funnits inom denna verksamhet sedan lång tid tillbaka. De kyrkogårdar vi har idag i Sverige bygger ofta på 1800-talets ideal, men har under tidigare 1900-talet förändrats något på grund av bland annat rationaliseringar. Dessa rationaliseringar ser vi än idag då man delvis av ekonomiska skäl väljer att ta bort vissa växter, träd och buskar runt om på begravningsplatserna, det här ger ofta ett helt förändrat utseende av kyrkogården (Sörensen & Wembling, 2008).

Hur blir det då i framtiden? Hur kommer kyrkogården att förändras? Trenden går mot att vi bygger mer och mer förtätade stadsmiljöer, som gör att det ofta skapas en brist på gröna oaser i städerna. Här är kyrkogårdarna viktiga inslag då de inte kan omvandlas till bostadsytor, men däremot kan användas av invånarna som rekreationsområden. Man kan se en utveckling i att kyrkogårdens arkitektur går mer mot en parkliknande karaktär, kanske för att kunna möta dessa behov (Sörensen & Wembling, 2008)?

Andra faktorer som kan komma att förändra utseendet och utformningen av gravplatser och kyrkogårdar är vårt förändrade levnadsmönster. Tidigare bodde man i regel i närheten av sin familj och släkt, medan man idag flyttar oftare och längre. Detta kan medföra svårigheter med att sköta om sin familjs gravplats på grund av det geografiska läget och avstånden. Även det att våra familjemönster har förändrats gör att kyrkogårdsförvaltningen får vara beredd att hitta nya lösningar. En del som också påverkar utvecklingen är att vi i större utsträckning än tidigare fått ett mångkulturellt samhälle med andra traditioner och seder. Det här ställer också nya krav och nya behov på kyrkogårdarna (Sörensen & Wembling, 2008).

Behoven och förväntningarna på kyrkogården förändras ständigt och kommer troligen alltid att göra det. Här får man inte glömma att kyrkogården bär på gamla traditioner och skall bevara det kulturhistoriska värdet under denna utveckling. Även om förändringar sker är det viktigt att bibehålla historien och traditionen för de som söker en trygg, stillsam plats för bearbetning och kontemplation på kyrkogården. Att utveckla kyrkogården kommer alltid

att innebära förändringar av något slag, vilka ambitioner och mål som ligger till grund för detta kommer troligen att förändras i samma takt som vårt samhälle förändras och vem vet hur vi ser på kyrkogårdens funktion och gestaltning om hundra år (Sörensen & Wembling, 2008).

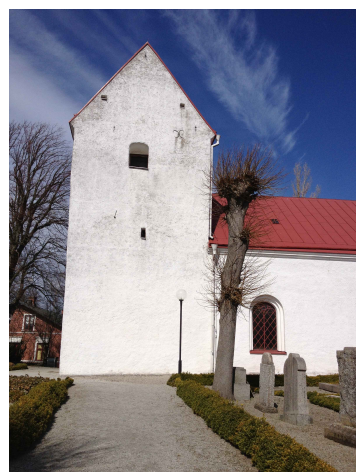
3.3 Information om de utvalda kyrkorna och kyrkogårdarna

Här ges en kortfattad information om de kyrkogårdar som omfattas av enkätundersökningen för att ge en förståelse för kyrkogårdarnas geografiska läge och omgivande faktorer som eventuellt kan påverka resultaten av enkäten.

3.1.1 Uppåkra församlings kyrkor och kyrkogårdar

Knästorps kyrka och kyrkogård

Kyrkan ligger vackert bland åkrar och gårdar en bit utanför Lund efter bygatan i Knästorp. Kyrkan byggdes på 1100-talet och fick tillbyggnaden i form av tornet under 1200-talet. Kyrkogårdens anlades under medeltiden och dess storlek är förhållandevis liten med 98 stycken gravar runt kyrkobyggnaden (Svenska kyrkan, 2013).

(Foton, Anna Hedström, 2013)

Uppåkra kyrka och kyrkogård

Uppåkra kyrka ligger på en höjd omgärdad av odlingslandskap och stora gårdar. Den är byggd i nygotisk stil och invigdes som den ser ut idag 1864. Kyrkan ligger på en betydande plats där man har ett stort arkeologiskt fynd och man har hittat kvarlämningar från en medeltida kyrka i trä vid utgrävningar under 1990-talet. Denna gamla medeltida kyrka revs i samband med byggnationen av denna nya kyrka. Kyrkogården är dock från medeltiden och är relativt stor med tanke på att den ligger en bit ute på landsbygden. En trädkrans med Kastanjer omger kyrkogården med 974 gravplatser (Svenska kyrkan, 2013)

(Foton, Anna Hedström, 2013)

Särslöv kyrka och kyrkogård

Särslöv kyrka ligger på en höjd i utkanten av byn. Den byggdes under medeltiden. Inne i kyrkan finns mycket vackra takmålningar väl bevarade. Kyrkogården omgärdar kyrkan och är ganska liten, den anlades under medeltiden. Antalet gravar är 116 stycken (Svenska kyrkan, 2013).

(Foton, Anna Hedström, 2013)

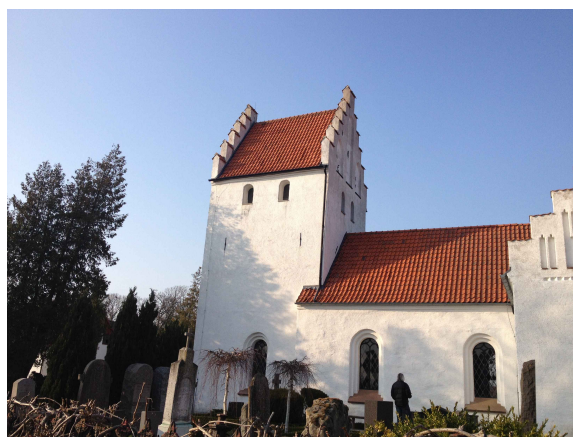

Tottarp kyrka och kyrkogård

Kyrkan ligger i en liten by som heter Tottarp en bit utanför Staffanstorp. Den har byggts om vid ett flertal tillfällen men har fortfarande kvar tydliga medeltida detaljer. Den senaste ombyggnaden gjordes 1850. En kyrkogård omgärdar kyrkan på flera sidor, det finns 199 gravar på kyrkogården (Svenska kyrkan, 2013).

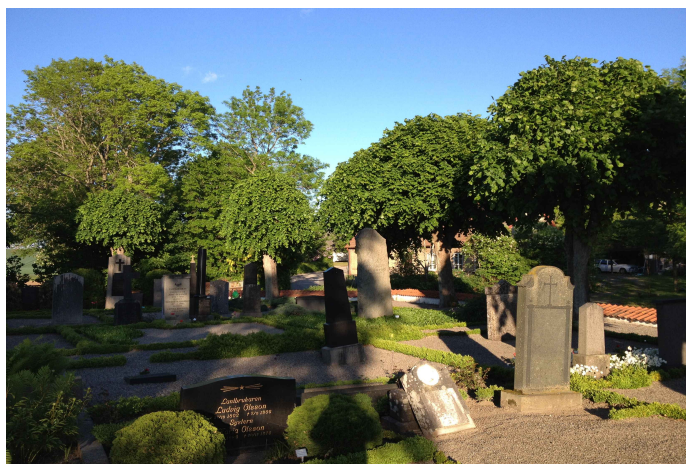

(Foton, Anna Hedström, 2013)

Mölleberga kyrka och kyrkogård

Denna kyrka ligger ute på landsbygden i Mölleberga. Kyrkan och kyrkogården anlades någon gång på 1100-1200-talet och har en tydlig medeltida exteriör utformning med en omringande mur. Det finns 134 stycken gravar på kyrkogården (Svenska kyrkan, 2013).

(Foton, Anna Hedström, 2013)

Görslöv kyrka och kyrkogård

Kyrkan ligger på en kulle i byn Görslöv utanför Staffanstorp. Den hade tidigare en mycket tydlig medeltida karaktär som totalt förändrades under ombyggnaden i slutet av 1800-talet. Kyrkogården anlades under medeltiden och är omgärdad av en mur. Från kyrkogården har besökaren fri utsikt i tre väderstreck. Det finns 146 gravar på kyrkogården (Svenska kyrkan, 2013).

(Foton, Anna Hedström, 2013)

3.3.2 Södra Sandby kyrkliga samfällighet

Hardeberga kyrka och kyrkogård

Kyrkan ligger vid slutet av vägen i Hardeberga strax utanför Södra Sandby. Även denna kyrka och kyrkogård ligger på en kulle med milslång utsikt åt flera håll. Kyrkan byggdes på 1100 eller 1200-talet, den har byggts om och byggts ut några gånger under årens lopp. Den är byggd i Hardeberga sandsten som också kallas kvartsit. På kyrkogården finns det 529 gravplatser. (Svenska kyrkan, 2013).

(Foton, Anna Hedström, 2013)

Södra Sandby kyrka och kyrkogård

Kyrkan ligger inne i samhället Södra Sandby. Det är en ganska stor kyrka och och kyrkogård. De äldsta delarna som finns kvar på kyrkan är byggda någon gång under 1100-talet. Man tror att kyrkan har fått förfalla under krigen men senare byggts upp igen. Det finns ungefär 1800 kistgravar på kyrkogården och 190 urngravar (Svenska kyrkan, 2013).

(Foton, Anna Hedström, 2013)

Revinge kyrka och kyrkogård

Ligger i byn Revinge en bit utanför Södra Sandby. Kyrkan byggdes i slutet av 1100-talet eller i början av 1200-talet. Den är byggd i sten från närområdet. Det finns 683 kistgravar och 35 urngravar på kyrkogården som ligger omringad av en trädkrans av oxlar (Svenska kyrkan, 2013).

(Foton, Anna Hedström, 2013)

3.3.3 Västerviks församlings kyrkor och kyrkogårdar

Gamla kyrkogården

Kyrkogården togs i bruk 1836. Kyrkogården ligger inne i Västervik i anslutning till S:t Gertruds kyrka. Kyrkogården anlades enligt tidens kyrkogårdsideal med alléer, tydliga raka gångsystem och prydligt ordnade kvarter. Det finns ca 1300 gravplatser på denna kyrkogård. (Svenska kyrkan, 2013 och Västerviks församling, 2013)

(Foto: Svenska kyrkan, 2013)

Nya kyrkogården

År 1913 togs denna kyrkogård i bruk. Kyrkogården ligger sydost om stadskärnan i Västervik. Denna anlades då man tyckte att den gamla kyrkogården började kännas för trång. I det sydvästra området hittar man S:ta Maria kapell. Kapellet är ritat av Lennart Arfwidsson, Västervik. Ett område i väster har nyligen iordningställts för kombinerad urn- och asklund. Ungefär 5500 gravplatser finns det på kyrkogården (Svenska kyrkan, 2013 och Västervik församling, 2013)

(Foto: Svenska kyrkan, 2013)

3.3.4 Lunds kyrkliga samfällighet

Norra kyrkogården

Lunds norra kyrkogård är en stor kyrkogård på drygt 25 hektar och den största samlade grönytan nära centrum. Här finns mellan 50000-60000 begravda. Den har byggts ut och byggts om i omgångar. Här finns olika kvarter med olika karaktär. De flesta begravningsakterna hålls i S:t Olofs och Uppståndelsens kapell (Svenska kyrkan, 2013).

(Foton, Anna Hedström, 2013)

Norra Nöbbelöv kyrka och kyrkogård

Kyrkan ligger i utkanten av norra Lund på gränsen mot odlingslandskapen. Den gamla kyrkan byggdes på 1100-talet, byggd i romansk stil. Denna kyrka revs och en ny kyrka byggdes som skulle rymma fler besökare. Denna nya kyrka som är den nuvarande invigdes 1901 och går i nygotisk stil. Man har hittat en stor massgrav från slaget vid Lund då man drog in vatten i kyrkan 1995. Kyrkogården har förändrats en del genom åren från att ha varit en typiskt lantkyrkogård till dagens relativt stora stadskyrkogård (Svenska kyrkan, 2013).

(Foton, Anna Hedström, 2013)

Odarslöv kyrka och kyrkogård

Ligger en bit utanför Lund på en höjd med åkerlandskap runt omkring. Kyrkan är byggd på 1100-talet i romansk stil. Kyrkogården har byggts ut och byggts om vid två tillfällen, senast 1938 i samband med en omläggning av rör. Då kan vissa gravar försvunnit, men flera gamla gravar finns kvar än idag. Kyrkan är idag avlyst och används inte längre (Svenska kyrkan, 2013).

(Foton, Anna Hedström, 2013)

4. Enkäter

4.1 Sammanställning av enkäter

4.1.1 Uppåkra församlings kyrkogårdar

Besökarantal:

Till denna församling hör ett antal mindre landsbygdskyrkogårdar, det är 4600 personer som bor i området och betalar begravningsavgift, exakt hur många besökare kyrkogårdarna har finns ingen tillgänglig uppgift om i dagsläget.

Skötsel:

Skötsel inom församlingen innebär att ta hand om gravplatser, rengöring, häckklippning, gräsklippning, ogrärensning, träd- och buskbeskärning och skötsel av parkering och gångar. Under vintern innebär skötsel snöröjning. Antalet arbetstimmar personalen lägger på dessa kyrkogårdar varierar. På de mindre läggs ungefär 20 timmar/vecka, på de lite större runt 40 timmar/vecka. En skötselplan finns som de i stora drag arbetar efter. Denna skötselplan har inte förändrats vad som var känt.

Utbildning och kunskap:

Inom dessa förvaltningar har personalen inte särskilt mycket utbildning inom trädgård eller liknande, däremot har de lång erfarenhet av kyrkogårdsskötsel. Någon i personalen har upp mot 25 års erfarenhet, någon annan kring 10 års erfarenhet.

Underhållsskuld:

En uppmärksam underhållsskuld finns, framförallt är det underhållet av murarna på nästan alla kyrkogårdar, men även träd, parkeringar, gångar och gravstenar. Underhållsskulden tros ha uppkommit genom dålig planering och utebliven underhållsplan. Dessa kyrkogårdar uppfyller inte personalens förväntningar på växtmaterialet och de andra ytorna, där vill de arbeta mer.

Kritiska områden:

Områden där skötseln inte alltid hinns med är parkeringar, träd, en stor trappa på en utav kyrkogårdarna och även häckarna. På alla kyrkogårdarna finns det murar, det läggs inte ner många arbetstimmar på att sköta dessa.

Utveckling:

Under de senaste femtio åren har det anlagts askgravlund, askgravplats, urlund och minneslund på dessa kyrkogårdar. Detta på grund av det ökade behovet och efterfrågan hos kunderna. På vissa av kyrkogårdarna har inga stora förändringar skett. I framtiden kommer förvaltningen att fortsätta att utveckla kyrkogården med fler små gravplatser och någon fler urlund på någon utav kyrkogårdarna.

4.1.2 Södra Sandby kyrkliga samfällighet

Besökarantal:

Man uppskattar att det är ett varierande antal besökare på de olika kyrkogårdarna. På de mindre kyrkogårdarna så som Hardeberga och Revinge har de omkring 10-20 personer som besöker kyrkogården varje vecka. Kyrkogården i Södra Sandby som är betydligt större och mer central besöks oftare, omkring 150–200 besökare i veckan.

Skötsel:

Skötsel inom denna förvaltning handlar främst om att ta hand om de gravplatser kyrkogårdsförvaltningen har ansvar för, alltså skötsel av gravarna som kunden (de anhöriga) betalar för. Även de återlämnade gravarna, där kunden inte betalar. Övrig skötsel är grönytor, ogräsrensning, buskar, träd, rabatter och gångar, bortrensning av löv, ris, vissna blommor, formklippning av buskar, häckar, vissa träd samt klippning av gräsytor, besprutning eller flammning och kantskärning. Snöskottning och halkbekämpning vintertid. Det ska finnas en skötselplan som nyligen uppdaterats och ska börja användas. Dock är det inte helt säkert att alla som arbetar med skötseln fått ta del av denna. Inom denna förvaltning lägger man ner 20-40 arbetstimmar/vecka på de mindre kyrkogårdarna och mellan 80-160 arbetstimmar på den större kyrkogården. Utveckla kyrkogården och behålla kulturarvet är också en del av det som ingår i skötseln. Det finns ett antal olika murar, det arbetet som ska göras med dessa läggs oftast ut på entreprenad. Stenmuren ogräsrensar de under sommaren ca 2,5 h/vecka.

Utbildning och kunskap:

Inom denna förvaltning är fortbildning något som uppskattas, men den kunskapen som krävs för kyrkogårdsarbetet anses finnas inom förvaltningen. De som arbetar i förvaltningen har erfarenhet eller utbildning inom trädgård eller fastighet.

Underhållsskuld:

Underhållsskuld upplevs finnas inom ett antal områden, så som på singelytor på återlämnad gravmark, trädkrans av oxel, buxbomshäckar i dåligt skick. Återlämnade gravytor och gravstenar som inte hinner restaureras och gravstenar som är nedlagda är ett stort problem. Var underhållsskulden uppkommit tros vara på grund av ekonomiska skäl, bristande ledning och planering. Därtill en bristande kunskap som upplevs funnits tidigare. Fler arbetsuppgifter har tillkommit för personalen tex med ökad fastighetsskötsel. Det här gör att tiden inte räcker till på samma sätt som förut. Även alla återlämnade gravar och ökade säkerhetskrav på 2000-talet ställer nya krav på de som ska utföra arbetet.

Kritiska områden:

Områden på kyrkogården som ibland inte hinner bli skötta och eventuellt kan förfalla bedöms vara de större gräsytor som får minimal skötsel, återlämnade gravar, ytterområden och speciellt då ogräs i ytterområden. Nedlagda gravstenar som bör resas, ogräs i häckar och perennrabatter och skötsel av buxbomshäckarna är också något som ibland kan halka efter. På vissa kyrkogårdar har man uppmärksammat att fel växter valts för platsen och därför inte trivs. Som helhet är de bra kyrkogårdsmiljöer som motsvarar personalens förväntningar.

Utveckling:

Kyrkogården har genomgått en del förändringar under de senaste 50 åren. Bland annat har urngravskvarter anlagts, askgravlund och minneslund. Efterfrågan på mindre och mer

lättskötta gravar har legat som grund för denna utveckling. Under dessa år har många gravar återlämnats och en del gravstenar har fått läggas ner, detta gäller särskilt de mindre kyrkogårdarna. På en av de mindre kyrkogårdarna har återlämnade gravar fått bli en äng under senare år. Utveckling och förnyring av växtmaterialet kan inom denna förvaltning innebära plantering av träd, växter och häckar, utbyte av växtmaterial eller att göra om tex perennrabatter, omveckling av gamla gravkvarter till ängsmiljö, skapa nya planteringsytor, utbyte av nya växter och träd, planering med nya urngravplatser är andra utvecklingsområden. Som det ser ut idag är personalen nöjd med hur kyrkogårdarna ser ut, det finns en mångfald i materialet men de ser att utvecklingsmöjligheter finns, tex finns för lite träd på någon kyrkogård.

4.1.3 Lunds kyrkliga samfällighet

Besökarantal:

Inom denna församling finns ett antal stora kyrkogårdar som ligger inne i stan, den undersökta av dessa är Lunds norra kyrkogård. Ett antal mindre kyrkogårdar som är belägna utanför de Lunds centrala delar finns också med i undersökningen. På grund av bland annat detta skiljer sig kyrkobesöken sig en hel del. På kyrkogården inne i stan har förvaltningen ingen uppgift om hur många besökare/vecka. Här är det stor genomströmning av folk varje dag, dels de som ska besöka någon grav men även väldigt många som endast passerar. De mindre kyrkogårdarna uppskattas ha mellan 10-25 besökare/vecka.

Skötsel:

Skötsel inom denna förvaltning innebär *"Att bevara renheten i denna linjära anläggning som är mycket skötselintensiv, det krävs ganska frekvent klippning av häckar, kanthuggning och klippning av gräs"*, detta är viktigt för att bevara karaktären. Att ta bort nedfallna löv, skötsel av gravplatser, allmänna ytor och parkeringar är andra delar som omfattas av skötseln. Denna förvaltning lägger ner många timmar på den stora kyrkogården, uppemot 1300 h/vecka under säsong, på de mindre läggs omkring 20 h/vecka på skötsel. Det finns en skötselplan från -2006 som används sparsamt på den större kyrkogården. Det finns även en skötselplan på de mindre kyrkogårdarna men där finns inte permanent personal, och det gör det svårt att veta om denna följs. På en av de andra kyrkogårdarna arbetar man efter en skötselplan som är ca 10 år gammal. Personalen som arbetar med skötseln har inte alltid tagit del av den skötselplan som finns, däremot finns den tillgänglig till arbetsledande personer.

Utbildning och kunskap:

Inom förvaltningen finns både de med utbildning och de som saknar utbildning. Personalen anser att fortbildning alltid behövs, och att en bredare kunskap skulle minska sårbarheten inom förvaltningen. Upplevelsen är att det saknas kunskap i miljöarbete, kunskap om andra religioner, ledarskap, hållbara ekonomiska lösningar, växtkunskap och biologisk mångfald. Beskärningskunskapen skulle också kunna bli bättre. Kunskap saknas i alla led menar vissa.

Underhållsskuld:

En uppmärksam underhållsskuld finns på dessa kyrkogårdar. Områden det gäller är gångar, vägar och gräsytor som är i dåligt skick med håligheter och rotlyft. Trasiga brunnar som ger översvämningar, föråldrad växtlighet, hägnader och stängsel som bör bytas och

ses över, även Almar som dör ut är också de uppmärksammade problem. Kyrkan som avlysts och även återlämnade gravar är ett ytterligare problemområde. Återplantering av nedtagna träd kan saknas och kulturgravar förfaller. Avsaknad av trädvårdsplan och plan för yttre underhåll gör att det blir problematiskt menar någon. Underhållsskulden tros ha uppkommit i samband med en omorganisation som gjordes i förvaltningen -94 då de tog bort arbetsledningen för att öka skötselpersonalens inflytande. Utan arbetsledningen blev det endast skötsel och underhåll. Arbetet med anläggning minskade i och med detta. Det här upplevdes som en kompetensavveckling. Det kan även bero på att förvaltningen har skjutit underhållsarbetet på framtiden. Dålig ekonomi, ointresse eller okunskap kan också ligga bakom, *"Förfallet är delvis ointresse och brist på känsla"*. Kyrkogården anses inte riktigt uppfylla förväntningarna på växtmaterial och andra ytor.

Kritiska områden:

De arbetsledande inom förvaltningen menar att allt inom kyrkogården hinner tas om hand, de som arbetar med den dagliga skötseln upplever brister i buskage, plattgångar som borde läggas om, kulturgravar som inte sköts om och förfaller och en del allmänna ytor som inte ser bra ut. Återtagna gravar och träd är områden där de anser sig ligga efter. Det finns på kyrkogårdarna några olika typer av murar. Dessa läggs det inte mycket tid på, de högtryckstvättas och repareras om tex en sten trillar ut.

Utveckling:

Under de senaste 50 åren har en del förändringar gjorts på kyrkogårdarna. Minneslundar och urngravplatser har införts mellan 60-90 -talet och det har bytts avgränsningshäckar, tidigare användes måbär, som sedan ersattes med buxbom. Askgravplatser är också något som tillkommit. En ny mur har byggts. En kyrka har avlysts och används inte längre, kyrkogården finns däremot fortfarande i bruk. Arbetet med att föryngra växtmaterialet har det gått trögt med, men har blivit bättre under senare år säger någon. Detta kan bero på ointresse hos de förtroendevalda anser någon. Föryngring och omplantering behövs då tex buxbomsjuka har blivit ett stort problem. På vissa platser upplevs det vara ett "gammaldags" växtmaterial, tex sommarblomsplanteringarna borde bytas mot perenner då någon menar att det är mer effektivt. En återplantering av träd och buskar är även nödvändig. I övrigt är det okej menar man och kyrkogården har blivit mer anpassad för personer med nedsatt framkomlighet.

4.1.4 Västerviks församlings kyrkogårdar

Besökarantal:

Det är två kyrkogårdar som omfattas av enkätundersökningen. Det finns inga siffror i dagsläget på antalet besökare, men i tätorten bor 21966 personer. Antalet besökare växlar en del beroende på årstiden.

Skötsel:

Skötsel inom denna förvaltning innebär att ta om hand det som inte har ett bestående värde i mer än ett år medan underhåll är allt annat som återkommer med en periodicitet av mer än ett år och som har ett bestående värde. Antalet timmar som läggs ner på skötsel är närmare 500 h/vecka, men då är detta fördelat mellan begravningsverksamhet, serviceverksamhet och fastigheter. 80 procent läggs på begravningsverksamheten och resterande delas av service och fastighet. Det finns en skötselplan som man arbetar aktivt med. Det finns även utformat en underhållsplan, successionsplan, investeringsplan och

bevarandeplan. Däremot har skötselplanen inte tidigare använts som den gör idag och inte heller varit knuten till någon budget. Det finns en mur på en utav kyrkogårdarna, den borde skötas om bättre anser de med tanke på det skick den är i idag.

Utbildning och kunskap:

Inom denna förvaltning har ungefär hälften av personalen utbildning inom trädgård.

Underhållsskuld:

Bevattningsystemet upplevs vara bristfälligt, även dräneringar, kallmur och smide på begravningsplatserna. Problemen med underhållsskuld har förmodligen uppstått då verksamheten endast har förvaltats utan att utvecklas, troligen under de sista femton åren. Här upplevs inte allt växtmaterial uppfylla de förväntningar man har, tex träd, för lite sittplatser och för lite gröna oaser. Även för mycket öppen jord och för lite marktäckande perenner upplevs som ett problem. Det har investerats för lite i utvecklingen av kyrkogården anser man.

Kritiska områden:

Det finns inget på kyrkogårdarna som är riktigt akut som behöver åtgärdas förutom skicket på träden som är gamla och behöver föryngras.

Utveckling:

De stora förändringarna på kyrkogårdarna är att man gjort en askgravlund och minneslund. Att utveckla kyrkogården och inte bara förvalta den är en stor del på denna kyrkogård och man arbetar målinriktat efter utformade planeringsdokument med dessa frågor.

4.1 Analys av enkäter med personliga synpunkter

Analysen är en sammanställning av enkätsvaren från alla tillfrågade församlingar med personliga synpunkter där likheter och olikheter lyfts fram. Att tydliggöra mönster och attityder som uppmärksammats kommer också att tas upp i denna analys.

Dessa kyrkogårdar som alla ligger i de södra delarna av Sverige har mycket gemensamt i vad det gäller antal besökare. Inte helt överraskande har de stadsnära kyrkogårdarna fler besökare än de på landsbygden. Dessa har en betydligt större kyrkogård och många fler gravplatser, dessutom fungerar ofta dessa kyrkogårdar som parker i staden och vid ett besök på Lunds norra begravningsplats, som är en stor central kyrkogård var det svårt att hålla räkningen på hur många som passerade på cykel och gående under vistelsen. På kyrkogårdarna som ligger ute på landsbygden är det ändå förhållandevis många besökare per vecka med tanke på läget. Gissningsvis är det personer som bor i närheten av kyrkan som har en anledning att besöka kyrkogården för att besöka en eller flera gravar. Dessa kyrkogårdar fungerar troligen inte som parker på det viset som de stadsnära kyrkogårdarna gör och kräver därför att besökaren gör ett mer "aktivt" besök. Däremot har de här kyrkorna och kyrkogårdarna en stor inverkan i landskapet och skapandet av bykarakteren vilket upplevs viktigt i sammanhanget då de ofta är den enda gröna "parken" i området där besökaren också har möjlighet att njuta av dels vacker arkitektur men också blomsterprakten från växterna.

Flera av kyrkogårdarna har genomgått förändringar under de senaste 50 åren. De allra flesta har anlagt nya typer av gravar, så som askgravlund, askgravplats och minneslund. Detta verkar vara det kunderna efterfrågar och har behov av. Kanske innebär dessa typer av gravskick mindre skötsel och ansvar för de anhöriga och det här kanske passar i dagens samhälle och levnadsmönster. När det gäller växtmaterialet ser det inte ut att ha hänt särskilt mycket förändringar. Någon kyrkogård har bytt ut träden i en allé och någon har ersatt måbär med buxbom, men i det stora hela verkar växtmaterialet vara det samma som för 50 år sedan om man ska lita på svaren från enkäterna. Kan det här betyda att växtmaterialet håller en väldigt god kvalitet och det inte finns behov att byta ut? Eller kan det ligga andra orsaker bakom detta då flera svar i enkäterna visar att det inte arbetas så särskilt mycket med grönplaner och utvecklingsplaner inom en del förvaltningar, men däremot att det finns växtmaterial som behöver bytas ut? Kan det ha ekonomiska orsaker eller är det kanske okunskap som ligger bakom?

Själva skötseln verkar se relativt lika ut på de flesta kyrkogårdarna, det som skiljer sig mest är hur de arbetar med skötselplaner. Vissa förvaltningar är väl insatta i det här och har en mycket aktiv skötselplan medan viss personal i andra förvaltningar aldrig har sett en skötselplan. Kan det vara så inom en del förvaltningar att detta dokument inte når ut till de som arbetar med den dagliga skötseln? Den känslan kan komma i analysen av dessa enkäter. Vissa av de förvaltningar som arbetar efter en skötselplan verkar inte uppdatera denna, det här kan tyckas märkligt då man inom samma förvaltning har anlagt nya delar på kyrkogården. Dessa nya delar borde nog också finnas med i skötseldokumentet. Antalet sköselstimmar som läggs ner på de olika kyrkogårdarna varierar såklart väldigt mycket beroende på kyrkogårdens storlek. Annars följer de varandra och det är inte någon som sticker ut från mängden. Däremot visar svaren att det verkar inte alltid som personalen inom samma förvaltning har samma uppfattning om hur många timmar som läggs på skötsel, det kanske kan brista i kommunikationen här eller så är det bara en ren tillfällighet att svaren ser ut som de gör. Något som lagts märke till är antalet arbetstimmar

som läggs ner på kyrkogårdarna på landsbygden kontra hur många besökare dessa har. En-två timmars skötsel per besökare/vecka skulle man kunna säga. Det är mycket resurser som läggs på dessa kyrkogårdar i förhållande till hur många som besöker dem, inte sagt att det är fel, det är endast en personlig iakttagelse.

Områden på kyrkogården som ofta inte hinns med verkar vara ytterområden och återlämnade gravar främst. Vid besök av dessa kyrkogårdar har detta uppmärksammats och upplevelsen av kyrkogården som en vacker plats kan lätt förändras av ett intryck där vördnaden av de avlidna inte upplevs motsvara det förväntade. I princip alla i enkäten svarar att arbetet med återlämnade gravar är det största problemet och där den största underhållsskulden ligger. Här finns en känsla av att det här är ett problem som förvaltningen inte riktigt hängtt med i. Det verkar behöva göras förändringar i arbetet med detta uppmärksammade problem så det inte växer och blir ännu större. Andra områden där personalen uppmärksammat en underhållsskuld är i återplanteringen av växter, främst träd. En del tekniska lösningar som är omoderna, även gångar och ytor som behöver göras om. Muren verkar vara ett område där det inte läggs mycket arbete men några svar i enkäten visar att de borde ha en bättre plan för dessa. Någon menar att man under de senaste femton åren endast förvaltat miljön och inte utvecklat, detta kanske stämmer? Om förvaltningen endast förvaltar så sker ingen utveckling och det här ger utrymme för en underhållsskuld i framtiden. Vikten av god planering och utvecklingsplaner verkar vara något som vissa förvaltningar är väldigt duktiga på att arbeta med, medan hos en del andra något som man inte engagerar sig i alls. Är detta på grund av bristande intresse, okunskap eller något annat, det verkar de tillfrågade inte riktigt veta. Andra saker som tros vara orsaker till att en underhållsskuld har uppkommit är att ekonomin har varit dålig och att förvaltningen skjutit problemen på framtiden. En iakttagelse är att det ibland verkar vara ett glapp mellan de som har ansvaret som förman på förvaltningen till de som arbetar med skötseln, och i enkätsvaren kan man känna ett visst missnöje kring detta. Till exempel har några svarat att skötselplanen är endast något som cheferna får ta del av. Det kan absolut fungera om det finns en bra kommunikation mellan cheferna och personalen, men med en bristande kommunikation finns nog risken att personalen inte känner sig delaktiga och engagerade.

När man kommer till utbildning och kunskapsnivå inom förvaltningarna verkar det vara ganska stora skillnader. Inom vissa förvaltningar har ingen utbildning och inom någon annan ungefär hälften. Utbildning inom trädgård och fastighet är det som nämns. Ingen tydlig skillnad ses beroende på det geografiska läget eller kyrkogårdens storlek. Det verkar ändå som att de flesta anser att kunskapsnivån är tillräcklig för vad som krävs för att utföra arbetet men trots att kompetensen finns upplever de en hel del brister med underhållet av kyrkogården. Kan det här bero på att man i personalgruppen inte har tillräcklig kunskap om hur man utformar underhållsplaner, skötselplaner, trädvårdsplaner, utvecklingsplaner osv. Kan det vara så att de glömmer att biten med att utveckla kyrkogården också kräver kunskap. Detta uppmärksammade kan även ha andra orsaker som personalgruppen har svårt att påverka och inte alls ha med deras kompetens att göra.

Avslutningsvis kommer frågan om personalen upplever att växtmaterialet och andra ytor motsvarar det förväntade. Här har de allra flesta tillfrågade svarat nej, endast ett fåtal anser att det är gott nog. Många menar att det finns flera delar att utveckla, främst föryngrat träd och få ordning på de återlämnade gravarna. Ett omodernt växtmaterial kommenteras på någon kyrkogård och att de borde arbeta mer med perenner då det är mer långsiktigt

och hållbart. Gröna oaser och sittplatser anses saknas på en annan kyrkogård. Det här ger en känsla av att personalen anser att utvecklingen av kyrkogården är en viktig del och att det finns ett stort intresse för detta. Förhoppningsvis så tänker även den förvaltning där de upplever att det mesta uppfyller förväntningarna fortsätta att utveckla kyrkogården och inte bara förvalta den då det nog som tidigare nämnt kan vara en stor orsak till varför en underhållsskuld byggs upp.

5. Slutsats

Syftet med detta arbete var att:

- Studera skötsel, underhållsarbete och underhållsskuld inom kyrkogårdsförvaltningar.
- Studera underhållsskuld och förhållandet till besökarens påverkan av denna. Finns ett sådant, kan man göra något åt det?
- Berätta om vikten av en god kyrkogårdsmiljö för de personer som besöker kyrkogården för att bearbeta sorg. Även hur naturen och den omgivande miljön kan påverka oss människor på ett stärkande plan, i synnerhet när vi är som svagast.

5.1 Slutsats av enkätundersökningen

Hur många besöker dessa kyrkogårdar och var finns dom??

Besökantalet varierade ganska kraftigt beroende på var kyrkogården låg. De tre kyrkogårdarna som låg centralt och hade större kyrkogårdar besöktes betydligt mer än de ute på landsbygden. De stadsnära kyrkogårdarna användes väldigt mycket som parker då de utgjorde en grön oas i dessa städer och samhällen. De mindre kyrkogårdarna används troligen inte på detta "spontana" sätt utan kräver att besökaren gör ett mer aktivt besök. Dessa kyrkogårdar på landsbygden är troligtvis mycket betydelsefulla då de ofta är den enda parken i omgivningen där besökaren förutom att besöka gravar har möjlighet att njuta av blomsterprakt och de bidrar även med att skapa en tydlig bykaraktär i ett mindre samhälle.

Hur arbetar de med skötsel?

Vid de flesta förvaltningarna innebär den dagliga skötseln att ta hand om gravarna och att hålla kyrkogården ren och fräsch. Alla förvaltningar uppger att de arbetar efter en skötselplan men i olika utsträckning. Vissa har skötselplanen som ett levande dokument medan den inom vissa förvaltningar sett likadan ut i väldigt många år. Inom några förvaltningar verkar skötselplanen vara ett dokument alla i personalen får ta del av, inom vissa andra förvaltningar får endast de arbetsledande ta del av denna. Tiden som läggs på skötsel varierar med kyrkogårdens storlek. Ett mönster visar att runt 20-40 timmar/veckan läggs på de mindre landsbygdskyrkogårdarna. På vissa av de större upp mot 1300 timmar/veckan.

Underhållsskuld på kyrkogården, finns den?

På alla de tillfrågade kyrkogårdarna hade någon typ av underhållsskuld uppmärksammas. De flesta i personalen upplever att en underhållsskuld håller på att bildas eller redan existerar på kyrkogården.

Om det finns en underhållsskuld, var finns den?

På de återlämnade gravarna är problemet störst, men underhållsskuld har även uppmärksammas i växtmaterial, tekniska lösningar, murar, gångar och andra ytor och även i ytterområden som ofta blir bortprioriterade på grund av tidsbrist.

Om det finns en underhållsskuld, när har den uppkommit?

Det finns flera troliga anledningar till uppkomsten. Det kan bero på bristfällig planering, dålig ekonomi, okunskap eller ointresse hos bland annat de förtroendevalda som ofta saknar grön kompetens, och att man endast har förvaltat kyrkogården och inte utvecklat.

Hur ser utvecklingen ut på kyrkogården?

De stora förändringarna på kyrkogårdarna är att de anlagts askgravlund, minneslund, askgravplatser, urnlundar. Dessa har gjorts för att efterfrågan funnits från kunderna. Det ser ut som att detta kommer att fortsätta framåt också. Föryngring och utbyte av växter är också något som görs för att utveckla kyrkogården.

Hur motsvarar växtmaterialet och andra ytor personalens förväntningar?

De allra flesta tillfrågade i enkäten svarar att de inte motsvarar det förväntade utan att det finns en hel del att förändra och utveckla. Endast ett fåtal personer anser att det helt motsvarar deras förväntningar.

5.2 Slutsats av litteraturstudien

Litteraturen som studerats har stått som en kunskapsgrund och teori. Här kan läsaren se hur förvaltningarna kan arbeta med skötsel, underhåll, utveckling, osv på ett framgångsrikt sätt för att undvika att hamna i en dålig situation med en växande underhållsskuld.

Litteraturen har visat att kunskap, planering och hållbar utveckling är tre viktiga delar i att framgångsrikt arbeta med miljön på kyrkogården (Sandell, 2012). Vikten av att använda sig av olika planeringsdokument anses vara ett bra verktyg för att enklare ha kontroll inom förvaltningen (Nordberg, 2007). Att lägga ut skötseln på entreprenad anses vara bra för de förvaltningar där det i verksamheten passar att arbeta på det viset. Den rekommendation som ges är att alltid överväga fördelarna mot nackdelarna noggrant för varje enskild förvaltning (Roth, 2006 & Sandell & Bille, 2012). För att minska riskerna att bygga upp en underhållsskuld bör förvaltningen vara väl insatt i vilka delar som är de kritiska delarna på kyrkogården och ha kunskap om dessa (Svala, 2009). Att vi får ett mer mångkulturellt samhälle och även ett samhälle med förändrade levnadsmönster som ställer nya krav på kyrkogårdarna är något som litteraturen tar upp som en viktig punkt där förvaltningarna får vara flexibla och lyhörda för att kunna skapa nya lösningar. Utvecklingen av kyrkogården är något som alltid har skett och alltid kommer att ske, det viktiga är att ha förståelse för kyrkogårdens funktion och historia och därtill följa de lagar och bestämmelser som gäller i samhället (Sörensen & Wembling, 2008). Här diskuterar jag att det är viktigt att alla parter har en god kommunikation och uppföljning när något på kyrkogården förändras så att arbetet håller en god kvalitet som håller länge och är säker för såväl besökare som personal (Sörensen, 2013).

Ledord:

- Utveckling
- Planering
- Kommunikation
- Hållbarhet
- Historia

Litteraturdelen som berör de mjuka delarna inom kyrkogården har belyst värdet i hur en god kyrkogårdsmiljö kan påverka sorgearbetet på ett positivt sätt (Sandell, 2010). Även att den omgivande naturen har en positiv påverkan på människan ur ett bredare perspektiv (Pálsdóttir, 2013-01-24 & Ottosson, 1997). Här visar litteraturen tydligt på hur ett väl gestaltat kyrkogårdsrum uppskattas av besökaren och även andra aspekter som för besökaren är viktiga för att de ska känna sig tillfreds under sitt besök på kyrkogården. Att kyrkogården känns trygg och prydlig är två punkter som är bland det viktigaste hos besökaren (Sandell, 2010). Ett exempel från Italien visar tydligt att en park med kraftigt eftersatt underhåll kan få stora konsekvenser då besökarna väljer att inte vistas i denna miljö (Sörensen, 2013).

Litteraturen tar också upp de positiva effekterna naturen kan ha på personer som är under rehabilitering efter en sjukdom eller kris. Det som kan avläsas här visar på vilken stor betydelse naturen har för oss människor, och speciellt då vi är som svagast (Ottosson, 1997).

Ledord:

- Trygghet
- Värdighet
- Tröst
- Pietet
- Andlighet

6. Diskussion och metoddiskussion

Under detta arbete var min tanke att studera vad underhållsskuld är, hur den kan uppkomma och hur den är möjlig att undvika. Här kommer skötsel, skötselplaner och andra planeringsverktyg in i bilden. Det var även meningen att studera vilken effekt en god utemiljö och kyrkogårdsmiljö har och hur den kan påverka besökaren som bearbetar sorg. Detta för att belysa en annan sida av problemet med underhållsskulden som också är viktig. Metoden för det här har varit litteraturstudier och enkätundersökningar, nedan diskuteras dessa metoder och vilka fördelar och nackdelar som upptäckts efter resans gång.

Enkätundersökningen

Valet att göra en enkätundersökning gjordes en bit in i arbetet. Först hade ett beslut tagits att intervjua ett mindre antal personer, men då ett stort antal svarande personer senare ansågs vara det viktiga så skulle tyvärr inte intervjuer hinnas med. Det mest negativa med denna metod istället för att använda intervjumetoden var att inte komma i kontakt med alla de tillfrågade och få möjlighet till mer utvecklande svar på frågorna som ställdes. De personer som kontaktades och besöktes för dessa intervjuer var den arbetsledande personalen ute på förvaltningarna, detta var bra då det gav ett tillfälle att ställa extra frågor och fånga upp känslor och attityder. Hade det funnits mer tid till arbetet hade dock intervjumetoden använts och urvalet av personer hade gjorts mer noggrant då vissa av de tillfrågade upplevdes ointresserade av att delta i enkäten. Intervjumetoden skulle eventuellt göra att de tillfrågade känner sig mer engagerade till medverkan av arbetet. Tidpunkten för genomförandet av denna enkätundersökning upplevdes inte vara den bästa då personalen och cheferna var mycket pressade med hårt arbete på grund av en sen vår som gjort att arbetet på kyrkogården skjutits fram. Trots detta ställde väldigt många upp.

Svaren som enkäten gav visade några tydliga mönster som uppmärksammats. Dels att en uppmärksammas underhållsskuld finns inom alla kyrkogårdarna, och dels att underhållsskulden är som mest uppmärksammas på de återlämnade gravarna. Jag hade sedan tidigare förstått att det skulle vara fallet, men något förvånad är jag ändå att växterna och framförallt träden inte upplevdes vara ett större problem än vad som framgick. Jag hade trott att det skulle komma fram oro kring trädkransar, trädalléer och buxbomsjuka, men faktiskt så var det endast något fåtal som ansåg dessa som problematiska. Något som kan ha påverkat svaren på dessa frågor i enkäten skulle kunna vara okunskapen kring vad underhållsskuld innebär då jag har upplevt att det är ett relativt okänt begrepp för många. Både bland de tillfrågade i enkätundersökningen, men faktiskt också bland många av mina studiekamrater på Alnarp har jag fått förklara vad begreppet underhållsskuld innebär.

Litteraturstudien

Vilka delar som skulle ingå i litteraturdelen har förändrats lite under arbetets gång. Till en början var tanken att göra en tidsjämförelse på ett antal utvalda kyrkogårdar hur skötseln såg ut tillbaka i tiden och jämföra skötseldokument, utbildningsnivåer och vilken status arbetet på kyrkogården hade förr i tiden med hur detta ser ut idag. Det här kom att förändras en del när jag vid några tidiga besök på kyrkogårdarna upplevde att det fanns vissa störningsmoment på platsen, dessa störningsmoment kunde vara små och rätt så obetydliga men också stora och svåra att undvika. Jag talar om delar på kyrkogården som inte motsvarade mina förväntningar och som därför störde min bild av en plats som enligt mig endast ska utstråla lugn, trygghet och värdighet. Dessa bitar ansåg jag vara viktiga att

belysa och under arbetets gång upplevde jag det finnas ett glapp här mellan hur man ser på problemet underhållsskuld och hur en underhållsskuld kan påverka besökarens sorgearbete på kyrkogården. Ett personligt engagemang väcktes hos mig i dessa frågor och denna vinkling kändes viktig att belysa. Att en underhållsskuld är dålig ur ett ekonomiskt perspektiv vet de flesta redan, men att göra denna vinkling mot de mjuka värdena hade inte tidigare gjorts och detta ansågs mycket intressant. Här ändrades alltså arbetets riktning en del och dessa delar valdes att arbeta vidare på. Litteraturstudien av det här området var mycket givande då det har arbetats en del med dessa frågor på SLU, Alnarp. Bland annat Johan Ottossons (1995) avhandling om hans egna upplevelser av naturen som läkande togs del av. En tidigare kurs inom utbildningen berörde frågorna kring hur utomhusmiljön påverkar oss människor och redan då hade mitt intresse av ämnet skapats. Detta visade sig vara ett enormt område och endast en bråkdel fick väljas ut till arbetet. Litteraturen som jag tog del av har tydligt visat på naturens positiva krafter på oss människor, och även vilka delar vi upplever som viktiga vid vårt besök på kyrkogården.

Delarna med hur gestaltningen utav kyrkogården är utformade är en ny kunskap som har getts mig då jag inte tidigare visste hur viktiga dessa bitar är och hur man som arkitekt eller designer kan påverka besökaren på olika plan bara genom väldigt små medel. Hade det funnits mer tid för detta arbete hade helt klart en studie kring besökaren på kyrkogården varit nödvändig. Där skulle någon typ av intervju kunna vara en metod för att få en inblick i besökarens tankar kring hur ett bristande underhåll påverkar denne. Dock kan en viss problematik uppstå med hur dessa intervjuer skulle ske då kyrkogårdsbesöket ofta är ett känslösamt ögonblick då det inte passar att genomföra en intervju. En annan metod skulle kunna varit att utöka den befintliga enkäten med några frågor som rör detta område och fråga om personalen upplever att besökaren på något sätt påverkas av ett bristande underhåll. Men även detta kan innebära svårigheter då personalen inte kan svara direkt för besökaren. Det hade även varit intressant att se hur olika personer uppfattar samma miljö, och ifall de upplever störningar på samma sätt. En stor respekt för dessa miljöer har utvecklats under detta arbete och helt nya ögon finns med vid besök av kyrkogården idag.

(Foto, Anna Hedström, 2013)

Den andra delen av litteraturstudien har bland annat tagit upp skötsel, underhåll, underhållsskuld, utveckling och lagar som gäller kyrkogården. Denna del berättar hur förvaltningar kan arbeta med dessa frågor på ett framgångsrikt sätt. Som tidigare nämnt har jag vid ett flertal tillfällen fått förklara vad underhållsskuld är och innebär. Därför var det viktigt att tidigt i arbetet förklara dessa begrepp för läsaren. Det hade vart möjligt att skriva oändligt mycket mer om underhållsskuld, men tanken var att det skulle fungera som en relativt lättläst text som läsaren enkelt skulle kunna ta till sig. Metoden och materialet har valts ut för att kunna ge den information som anses vara nödvändig för en grundförståelse i ämnet där läsaren vid intresse kan gå in djupare genom andra skrifter i området. Metoden har med största sannolikhet påverkat resultatet, främst enkätmetoden, då intervjumetoden troligen hade gett djupare svar och mer information till arbetet.

Slutsatsen av detta arbetet visar att dessa historiska miljöer är betydelsefulla platser för oss människor. Den visar inte tydligt att en underhållsskuld alltid påverkar besökaren på ett negativt sätt, däremot visar slutsatsen på vilken god effekt naturen har på oss människor, och ännu viktigare här, människor som bearbetar någon typ av kris eller sorg. Den visar också vikten av en väl gestaltat miljö på kyrkogården och värdet av att den är välskött och inger trygghet för besökaren. Även kan en eftersatt grön miljö påverka till den grad att besökarna av platsen uteblir. Slutsatsen visar också att på de flesta förvaltningarna är man medvetna om att det finns en underhållsskuld och var den finns, däremot är det inte lika självklart hur man ska arbeta med att utveckla hållbara kyrkogårdar där en underhållsskuld inte existerar. Det kan även utläsas i arbetet att metoden med att arbeta efter planeringsdokument kan göra det enklare för förvaltningen att skapa kontroll över verksamhetens alla delar, och som i sin tur ger en god översikt över ekonomi och planering.

6.1 Fortsatta studier

Ett antal frågetecken har uppkommit under arbetets gång, några av dessa vore intressant att arbeta vidare på.

- Varför besöker man landsbygdskyrkogården?
Antagligen besöker de flesta dessa kyrkogårdar för att de har någon anhörig begravd på platsen, men finns det även andra anledningar som gör att folk besöker dessa? Kanske kommer man hit för att njuta av blomsterprakten, parken, arkitekturen.
- Hur upplever besökaren kyrkogården som lider av en synlig underhållsskuld? På vilket sätt kan detta påverka sorgearbetet?

8. Källförteckning

Litterära källor

Andersson, Jan-Olof, Angselius, Lennart, Häggmark, Jan-Olof, Jacobsson, Göran & Sörensen, Ann-Britt (2004). *Skötselmanual kyrkogårdar*. Gröna fakta. 2004:5. SLU, Alnarp 2004.

Adolfsson, Sara (2012). Ersättning av träd på begravningsplatsen. Kandidatuppsats, SLU, LTJ-fakulteten, 2012.

Berglund, Inger & Jörgen Staarup (1994). *Kyrkogårdens meditativa rum: besöket - upplevelsen - gestaltningen*. Statens råd för byggnadsforskning. 1994.

Boverket, Riksantikvarieämbetet (1991). *Kyrkogårdens form och miljö*. Uppl 1:1, Allmänna förlaget, 1991.

Burman, Ulla-Stina (1980). *Skötselhandboken: mark och växtlighet i parker och trädgårdar*. Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm 1980.

Ejlertsson, Göran (2005). *Enkäten i praktiken 2:a uppl.* Lund studentlitteratur, 2005.

Engdahl, Mia (2012). *Underhållsplaner i kyrkogårdsförvaltning*. Kandidatuppsats, SLU, LTJ-fakulteten, 2012.

Feltelius, Anna (2007). Där livet inte längre finns måste döden få en mening-om begravningsplatsers funktion och gestaltning. *Movium rapport 1:2007*, SLU, Alnarp, 2007.

Grahn, Patrik (1993). *Planera för bättre hälsa: om sambandet mellan grönområden och hälsa*. Statens Råd för Byggnadsforskning, sid 229, 1993.

Grahn, Patrik & Johan, Ottosson (1998). *Utemiljöns betydelse för äldre med stort vårdnadsbehov "Med ögon känsliga för grönt"*. SLU, Alnarp, Stad och land 149, sid 229, 1998.

Ottosson, Johan (1997). *Naturens betydelse i en livskris: upplevelser av naturen - framför allt runt Orups sjukhus - i samband med rehabiliteringen efter en hjärnskada*. *Movium, Alnarp, Stad och land*, 1997.

Johansson, Maria & Küller, Marianne (2005). *Svensk miljöpsykologi*, Lund studentlitteratur, 2005.

Lantz, Göran (2007). *Den döda människan*. Utgiven i samarbete med Ersta vårdinstitut, 2007. (Andrahandskälla från Där livet inte längre finns måste döden få en mening-om begravningsplatsers funktion och gestaltning. Sid 6-9, *Movium rapport 1:2007*, SLU, Alnarp, 2007.)

Maslow, Abraham & Mintz, Norbett (1956). *Effects of aesthetic surroundings: Initial effects of three aesthetic conditions upon perceiving, "energy", and "well-being" in faces*, sid 18, 1956.

Nordberg, Zandra (2007). *Gröna planer för dagens kyrkogårdar*. *Movium rapport 2:2007*, SLU, Alnarp, 2007.

Roth, Elna (2006). *När kyrkogårdsverksamheten läggs ut på entreprenad*. Gröna fakta 6:2006, *Movium*, SLU, Alnarp, 2006.

Sandell, Angela (2012). *Kyrkogårdshandboken med kvalitetsbeskrivningar*. *Movium, Stad och land nr 182*, SLU, Alnarp, 2012.

Sandell, Angela (2010). *Kyrkogården-plats för de döda, kraft åt de levande*. Gröna fakta 2010:3, *Movium*, SLU, Alnarp.

Sandell, Angela & Bille, Jenny Kirsten (2012). *Kyrkogårdens på entreprenad-hur säkerställer man kvalitet på skötseln?* *Movium fakta 5:2012*, *Movium*, SLU, Alnarp, 2012.

Svala, Catharina (2009). *Kyrkogårdsmuren-en tidlös avskiljare*. Gröna fakta 3:2009, *Movium*, SLU, Alnarp.

Sörensen, Ann-Britt (2013) Seminarieanteckningar, Vård och hantering av underhållsskulden. Uppsala, 2013-02-14.

Sörensen, Ann-Britt & Wembling, Mona (2008). Minnenas trädgård-om kyrkogårdens form och växter. Stad och land nr 173, Movium, SLU, Alnarp, 2008.

Ulrich, Roger S. Sid 229 svensk miljöpsykologi, 2005.

Wembling, Mona (2008). Illustration från Minnenas trädgård, Stad och land nr 173, Movium, SLU, sid 57, 2008.

Elektroniska källor

Sveriges Riksdag hemsida (2013).

Begravningslagen: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Begravningslag-19901144_sfs-1990-1144/?bet=1990:1144

Lag om kulturminnen: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-1988950-om-kulturminnen_sfs-1988-950/?bet=1988:950

Miljöbalk: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Miljobalk-1998808_sfs-1998-808/?bet=1998:808

Arbetsmiljölagen: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Arbetsmiljolag-19771160_sfs-1977-1160/?bet=1977:1160

Naturvårdsverkets hemsida (2013).
<http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/>

Länsstyrelsens hemsida (2013).
<http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/om-lansstyrelsen/Pages/default.aspx>

Riksantikvarieämbetets hemsida (2013).
<http://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/>

Svenska kyrkans arbetsgivarorganisations hemsida (2013).
<http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=646312>

Föreningen Svenska kyrkogårdsschefer hemsida (2013).
<http://www.kyrkogardschefer.se/>

Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund (2013).
<http://www.skkf.se/node/119>

Svenska kyrkan, kyrkoantikvarisk ersättning (2013).
<http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=642412>

Foton

Sörensen, Ann-Britt (2013). Fjelkinge kyrkogård, 2013.

Svenska kyrkans hemsida – Västerviks församling, 2013. <https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=728671> och <https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=730374>

Muntliga källor, icke publicerat material

Gustavsson, Roland (2013). Handledarsamtal, 2013.
Sörensen, Ann-Britt (2013). E-post och samtal, 2013.

Bilaga

Kandidatuppsats 15 hp SLU, Underhållsskuld på våra kyrkogårdar. Till personer som arbetar med den dagliga skötseln

Datum:

Tillfrågad kyrkogård:

Namn:

Information

Tillsammans med Movium görs nu ett kandidatarbete vid SLU om underhållsskuld/underhållsberg på våra kyrkogårdar. Intervjufrågorna är en del i kandidatuppsatsen. Dessa kommer att stå som grund för det vidare arbetet. Frågeställningen till uppsatsen är; Finns det någon underhållsskuld, hur har den uppkommit, och är man inom förvaltningen medveten om den? Frågorna syftar till att få en uppfattning kring hur skötseln ser ut på olika kyrkogårdar och hur skötselns nivå kan påverka den sk. underhållsskulden.

Det är av stort värde att frågorna besvaras så tydligt som möjligt och gärna med utvecklande svar. Svaren skrivs på ett separat papper/dokument och numreras. Kom ihåg att fylla i datum, vilken kyrkogård svaren avser och namn på tillfrågad person. Det uppskattas såklart att få detta besvarat så snart som möjligt.

Tackar ödmjukast för er medverkan.

Hälsningar, Anna Hedström, trädgårdsingenjör, SLU Alnarp.

1. Vad innebär skötsel inom denna kyrkogårdsförvaltning?
2. Finns det någon skötselplan för denna kyrkogård? Om det finns, arbetar man efter den och har denna skötselplan förändrats genom åren, hur?
3. Finns det områden på kyrkogården som inte hinner bli skötta som de borde och förfaller? I så fall vilka?
4. Finns det någon mur på denna kyrkogård? I så fall hur mycket skötseltid tar den i anspråk?
5. Upplever du att det skulle behövas satsas på fortbildning inom verksamheten för att bemöta kraven på kunskap? Vilken kunskap saknas i så fall?
6. Hur arbetar man med utveckling och förnyring på denna kyrkogård?
7. Upplever man att denna kyrkogård lider av en sk. underhållsskuld? I så fall, på vilka områden?
8. Om det finns en sk. underhållsskuld, vet man hur och när den uppkommit?
9. Tycker du att denna kyrkogård uppfyller de förväntningar man har idag på växtmaterial och andra ytor?

Kandidatuppsats 15 hp SLU, Underhållsskuld på våra kyrkogårdar.

Till Föreståndare/förman/arbetsledande person

Datum:

Tillfrågad kyrkogård:

Namn:

Information

Tillsammans med Movium görs nu ett kandidatarbete vid SLU om underhållsskuld/underhållsberg på våra kyrkogårdar. Intervjufrågorna är en del i kandidatuppsatsen. Dessa kommer att stå som grund för det vidare arbetet.

Frågeställningen till uppsatsen är; Finns det någon underhållsskuld, hur har den uppkommit, och är man inom förvaltningen medveten om den? Frågorna syftar till att få en uppfattning kring hur skötseln ser ut på olika kyrkogårdar och hur skötselns nivå kan påverka den sk. underhållsskulden. Det är av stort värde att frågorna besvaras så tydligt som möjligt och gärna med utvecklande svar. Svaren skrivs på ett separat papper/dokument och numreras. Kom ihåg att fylla i datum, vilken kyrkogård svaren avser och namn på tillfrågad person.

Det uppskattas såklart att få detta besvarat så snart som möjligt.

Tackar ödmjukast för er medverkan.

Hälsningar, Anna Hedström, trädgårdsingenjör, SLU Alnarp.

1. Hur stor är denna församling, ungefär hur många besökare kommer hit per vecka?
2. Har denna kyrkogård genomgått stora förändringar de senaste 50 åren, i så fall vad har förändrats och varför?
3. Vad innebär skötsel inom denna kyrkogårdsförvaltning?
4. Ungefär hur många skötseltimmar läggs på denna kyrkogård/vecka?
5. Finns det någon skötselplan för kyrkogården? Om det finns, arbetar man efter den och har denna skötselplan förändrats genom åren, hur?
6. Finns det områden på kyrkogården som inte hinner bli skötta som de borde och förfaller? I så fall vilka?
7. Finns det någon mur på denna kyrkogård? I så fall hur mycket skötseltid tar den i anspråk?
8. Har skötselpersonalen på denna kyrkogård utbildning inom aktuellt område eller likvärdig erfarenhet?
9. Hur arbetar man med utveckling och förnygring på denna kyrkogård?
10. Upplever man att denna kyrkogård lider av en sk. underhållsskuld? I så fall, på vilka områden?
11. Om det finns en sk. underhållsskuld, vet man hur och när den uppkommit?
12. Uppfyller denna kyrkogård de förväntningar man har idag på växtmaterial och andra ytor?